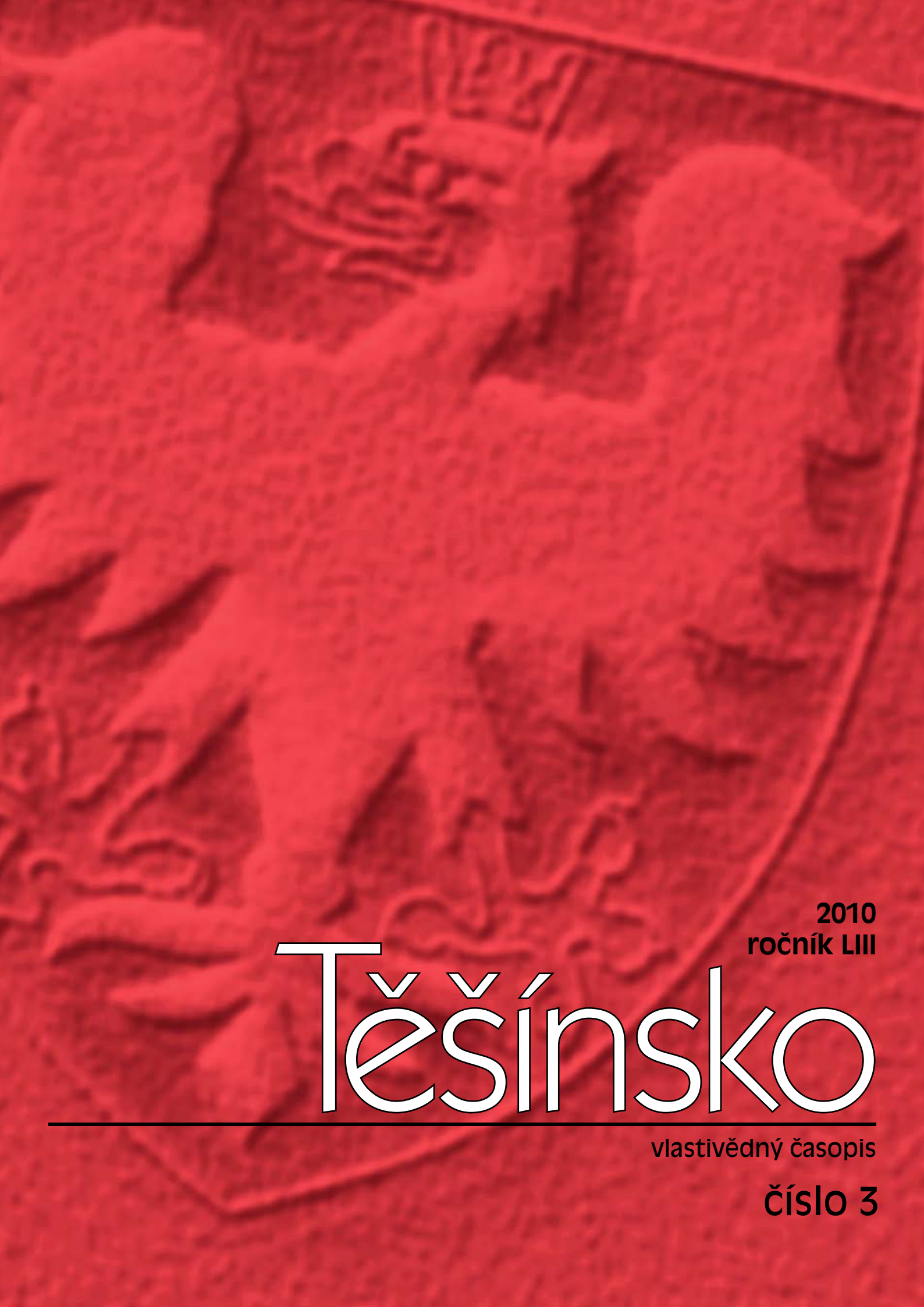

2010
ročník LIII

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 3

2010
ročník LIII

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 3

Obsah

Těšínské Slezsko a „šlonzácké hnutí“

Marie Gawrecká

1

Klub techniků v Těšíně 1878–1910

Milan Myška

9

Hostinec Salajka v Horní Lomné

Radek Lipovski

19

Jak překládat pojem Zaolzie?

Libor Martinek

28

Jablunkov na skle malovaný

Ilona Pavelková

31

Z nové literatury (nejen) o Těšínsku

Gabriela Chromcová – David Pindur

32

Města a obce Těšínska se představují Orlová

Petra Blažejová

33

Články v tomto periodiku jsou recenzovány nezávislými recenzenty.

Vydává Muzeum Těšínska v Českém Těšíně s finanční podporou Moravskoslezského kraje v rámci Programu rozvoje muzejnictví v Moravskoslezském kraji.

Adresa redakce:

Muzeum Těšínska, p. o., Hlavní tř. 15, 737 01 Český Těšín,
tel: 558 761 216, fax: 558 761 223,
e-mail: muzeum@muzeumct.cz

Redakce:

Odpovědný redaktor: PaedDr. Zbyšek Ondřík
Výkonný redaktor: doc. PhDr. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemník redakce: PhDr. David Pindur
Redaktor: PhDr. Radim Jež

Redakční rada: PhDr. Karel Bogar; prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.;
prof. PhDr. Dan Gawrecki, CSc.; doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc.;
doc. PhDr. Dušan Janák, Ph.D.; prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc.;
PhDr. Jaromír Kalus; doc. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.;
doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc.; PhDr. Karel Müller;
† doc. RNDr. Radim Prokop, CSc.; RNDr. Miroslav Skarka;
doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D.; Mgr. Jiřina Veselská

Jazyková editace: Mgr. Lenka Bichlerová

Překlad resumé do anglického jazyka: Mgr. Lenka Mandryšová
Grafický návrh: Petr Tesař, UPGRADE CZ s. r. o., Ostrava

Odevzdáno do tisku: 15. 9. 2010

Vyšlo: 24. 9. 2010

Tisk: Printo, spol. s r. o., Ostrava

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.

Za obsahy článků zodpovídají autoři.

Při úpravě rukopisu je nutno řídit se pravidly zveřejněnými
na adrese: <http://www.muzeumct.cz/tesin/tesinsko/pokyny.php>

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně,
Pražská 3/14 nebo v jeho pobočkách: ve Výstavní síni Músaion
v Havířově, v Památníku životické tragédie v Havířově-Žitovicích,
v Kotlově dřevěnce v Havířově-Bludovicích,
v Archeoparku v Chotěbuzi-Podobohě,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Karvině-Fryštátě,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlově-Lutyni,
v Technickém muzeu v Petřvaldě
a v Regionálním informačním centru v Českém Těšíně.
K dostání i v Gorolském turistickém informačním centru v Mostech
u Jablunkova.

Rozšiřuje vydavatel. Předplatné nebo jednotlivá čísla si lze
objednat na výše uvedené adrese či tel. č. 558 761 224.

Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku je 40 Kč, celoroční
předplatné činí 160 Kč + poštovné. Členové Klubu Muzea Těšínska
získávají časopis v rámci ročního členského poplatku 200 Kč.

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605

Evidenční číslo MK ČR: E 11319

Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě
č. j. 2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992.

Těšínské Slezsko a „šlonzácké hnutí“

Marie Gawrecká

Počátky šlonzáckého hnutí lze klást do roku 1848, kdy mezi slovanským obyvatelstvem v regionu našla poměrně značný ohlas agitace pro volby do Frankfurtského parlamentu. Stoupenci velkoněmeckého sjednocení vydávali v Těšíně polsky psané *Nowiny dla ludu wiejskiego*, v nichž zdůrazňovali kulturní, hospodářskou a zčásti i jazykovou orientaci obyvatel Těšínska na německví a vystupovali s požadavkem připojení k Německu. Přitažlivé pro slovanské obyvatelstvo oblasti byly zejména sociálněpolitické požadavky německého programu, které jak české, tak polské programy většinou postrádaly.

Na tento směr pak navázalo ve druhé polovině 19. století organizačně po řadu desetiletí nespecifikované hnutí, jehož příznivci pocházeli z řad místního obyvatelstva se silně vyvinutým vědomím regionální příslušnosti, kteří se považovali za tzv. Šlonzáky (Slezany). I když mluvili převážně polským dialektem, za Poláky se nepovažovali, ačkoliv podle obcovací řeči byli mezi ně v rakouských statistikách od roku 1880 započítáváni. Šlonzácké hnutí bylo zaměřeno proti „všepolské“ agitaci a proti migrantům z Haliče směřujícím za prací do dolů a hutí v Ostravsko-

-karvinském revíru. Přes zdůrazňování kmenových specifík mělo hnutí jednoznačně proněmeckou orientaci a zdůrazňovalo příslušnost Šlonzáků k německému kulturnímu okruhu.

Od 70. let 19. století mělo na formování šlonzáckého hnutí a jeho proněmeckou orientaci značný vliv působení a činnost čelní osobnosti zdejších evangelíků (augsburského vyznání) pastora a superintendenta Dr. Theodora Haaseho, poslance zemského sněmu i vídeňské říšské rady, který v Těšíně působil od roku 1875 do roku 1909. Haase vydával od roku 1877 v Těšíně časopis *Nowy Czas*, v němž byla poprvé formulována „slezská národnost“: „*Ta smíšenina, slezská národnost, je konečným výsledkem historického vývoje, jímž procházel náš lid, před několika staletími byl odloučen od Polska, přešel pod mnohem lepší vládu německou a při zachování původního jazyka nabyt stykem s německou civilizací lepších vlastností.*“¹

Politicky se začalo šlonzácké hnutí organizovat na počátku 20. století. V roce 1909 vznikl k obraně kulturních zájmů nepolitický spolek Schlesischer Volksverband, později přejmenovaný na Bund der Schlesier (Svaz Slezanů, Związek

Kolorované blahopřání členů spolku „Bund der Schlesier“ (Svaz Slezanů) jejich předsedovi Josefu Koždoňovi ke jmeninám, r. 1921, archiv Henryka Wawreczky

Josef Koždoň, rodák z Horní Líštné, dlouholetý učitel ve Strumeni a Skočově, se stal již před první světovou válkou reprezentantem „šlonzáckého hnutí“ na Těšínsku, okolo r. 1930, Zemský archiv v Opavě

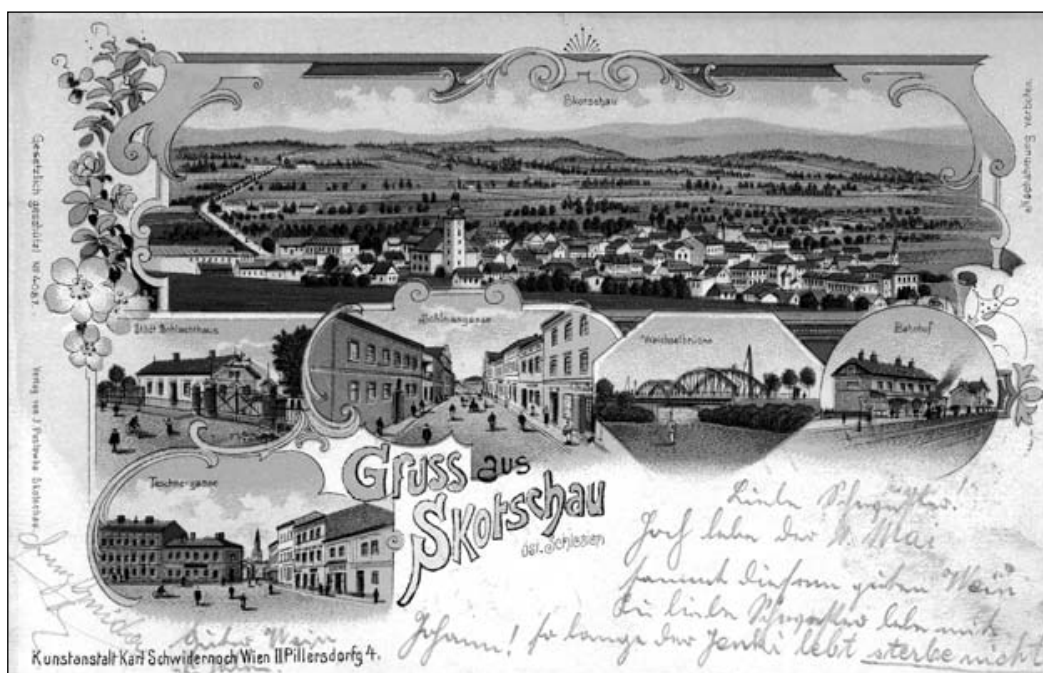
Ślązaków), a krátce nato byla založena i Slezská lidová strana. Iniciátorem a vůdčím představitelem obou organizací se stal skočovský učitel s rozsáhlými kontakty na přední společenské a politické elity regionu a dobrý organizátor Josef Koždoň. Ještě v témže roce zaznamenala Slezská lidová strana úspěch ve volbách a Koždoň se stal roku 1909 za bílský volební okres poslancem Slezského zemského sněmu v Opavě.

Slezská lidová strana byla odrazem specifických poměrů ve východní části Slezska. Nebyla organizována na nacionální bázi, i když převážná část členstva pocházela z řad místního polsky mluvícího obyvatelstva, strana se neuzavírala ani přijímání Čechů a Němců. Program strany, který byl nejuceleněji formulován v projevu J. Koždoně na zemském sněmu v listopadu 1910, byl prorakouský a prodynastický, byl zaměřen zejména proti „všepolskému“ nacionalismu, zdůrazňoval kmenové zvláštnosti a kulturní individualitu slezského obyvatelstva, ale také proněmeckou orientaci a příslušnost Šlonzáků k německému kulturnímu společenství jako nositeli civilizace.² „Náš program není nacionální ani náboženský, je zaměřen na péči o tradiční slezské kmenové zvláštnosti, na uchování tradiční kulturní individuality naší země a na podporu hospodářského blahobytu s ohledem na solidaritu ekonomických zájmů všech obyvatel země bez rozdílu. Naše země s výjimkou některých křiklounů a přivandrovalých Haličanů, nechce nic vědět o připojení k Polsku.“³ Strana si vytyčila heslo „Slezsko Slezanům“, které propagovala i na stránkách svého týdeníku *Ślązak*, jenž vycházel v Těšíně od roku 1909 a byl tištěn v polštině s některými nářečními prvky.⁴ Velmi agresivně útočil *Ślązak* jak proti Polákům z Haliče, kteří

do oblasti „zanášejí velkopolský nacionalismus“ a jejichž inteligence „bere chléb“ místní inteligenci, tak i proti „čechizaci“ přistěhovačů Čechů na Těšínsko. Vůči Němcům vystupoval naopak velmi vstřícně a přimlouval se za prosazení němčiny v utrakvistických a polských školách v regionu.

Pro Němce v regionu mělo šlonzácké hnutí mimořádnou důležitost. Tvořili jen jednu desetinu z celkového počtu obyvatelstva Těšínského Slezska, jejich podíl na politickém a hospodářském životě byl však mnohem pronikavější a v některých směrech dominující. Svou malou početnost se snažili nahradit spoluprací s nacionálně indiferentními, ale k Němcům politicky a kulturně inklinujícími Šlonzáky, za jejichž reprezentanty se považovali přívrženci Koždoňovy Slezské lidové strany. Společný postup tak přispíval k udržení německé převahy na Těšínsku proti vzrůstající národnostní i politické aktivitě slovanského obyvatelstva. Ve volbách do Říšské rady a obecních zastupitelstev podporovala Slezská lidová strana německé kandidáty nebo stavěla místního slezského kandidáta, který byl proněmecky orientován a ztotožňoval se s programem německých stran. V tom lze spatřovat jednu z hlavních příčin založení Slezské lidové strany a podpory, které se jí dostávalo od německých politických stran v oblasti východního (tj. těšínského) Slezska. Přiznává to ostatně i Josef Koždoň ve svých vzpomínkách, když se zabývá důvody, které vedly k organizačnímu sjednocení Šlonzáků a založení strany: „Cítíme se být dětmi a tvory německé kultury, které vděčíme za své duchovní bytí. Musíme proto pocítovat vášnivý boj proti německví a jeho uplatňování, boj, který nám byl dosud stejně jako našim předkům zcela cizí, jako

Jedna z nejstarších litografických pohlednic Skočova. V tomto městě na Těšínsku působil Josef Koždoň jako učitel, v l. 1902–1918 jako ředitel školy. „Šlonzácké hnutí“ mělo ve Skočově a okolí silnou členskou a voličskou základnu, r. 1899, Muzeum Těšínska

nevědomost a zradu na naší minulosti, jako kulturní úpadek a také jako snahu o návrat k primitivním haličským poměrům.“⁵

Strana, která měla v době svého založení přibližně 2 000 členů, se záhy rozrostla do více než 30 místních organizací. Každý se snažil zajistit své politické hnutí i hospodářsky a založil za pomoci svých spolupracovníků síť zemědělských kasin, záložen, nákupních a prodejních družstev a později Evangelickou (od roku 1934 Slezskou) lidovou banku. Rozvoj těchto aktivit by však nebyl možný bez podpory, kterou straně poskytovaly společenské elity z řad hospodářských, politických i kulturních kruhů regionu. Mezi přívržence strany patřil generální ředitel Těšínské komory August Payer, bílský továrník Gustav Josephy, Viktor Förster, starosta Těšína dr. Leonard Demel, předseda těšínského soudu Emanuel Harbich a další.⁶ Strana měla své stoupence mezi zemědělským obyvatelstvem východního Slezska, vlivné pozice však získala i mezi proněmecky smýšlejícími (deutschfreundlich) městskými vrstvami především v Bílsku, Skočově a Těšíně.

Rozpad monarchie v roce 1918 byl pro Koždoně a Slezskou lidovou stranu, jejímž stěžejním rysem byla loajalita k Habsburské říši, krutou ránou, která byla o to tragičtější, že mnozí Šlonzáci si uvědomovali, že vznik nástupnických států může vést k rozdělení Těšínského Slezska. Každý odmítl uznat polskou Národní radu pro Těšínské Slezsko a v duchu své proněmecké orientace se přiklonil k německému programu zvláštního postavení Slezska v rakouském spolkovém státě.⁷ V listopadu 1918 byl Koždoň Poláky pro údajný zločin proti ozbrojené moci státu zatčen a vězněn nejdříve v Těšíně a poté do května 1919 ve vojenské věznici v Krakově. Po svém propuštění se uchýlil do Moravské Ostravy, kde pobýval až do září 1920 a odkud vedl rozhodnou protipolskou kampaň, přičemž převážná část jeho stoupenců žila nyní v části Těšínského Slezska spravované Poláky.

Intenzivní vstup Koždoně do řešení těšínského problému lze datovat od jara 1919, kdy se otázka Těšínska dostala na pořad jednání pařížské mírové konference. Koždoň se podílel spolu s německými stranami z Ostravska a Těšínska na vypracování memoranda pro mezispojeneckou komisi v Těšíně, které požadovalo neutralizaci Ostravska a Těšínska. Krátce nato vypracovala Slezská lidová strana i vlastní projekt, v němž žádala nedělitelnost Těšínska, v případě odmítnutí neutralizačního projektu uváděla i alternativu připojení celého Těšínského Slezska až po řeku Bílá (Biała) tvořící hranici mezi Slezskem a Malopolskem k Československé republice při poskytnutí národnostní autonomie.⁸

Prestiž Koždoňovy strany se výrazně zvýšila rozhodnutím pařížské mírové konference v září 1919 o provedení plebiscitu na Těšínsku. Šlonzáci i Němci si byli vědomi, že 60 000–70 000 šlonzáckých hlasů může výrazně ovlivnit výsledky plebiscitu a mohou si proto při vyjednávání s Čechy a Poláky klást podmínky. To ostatně uznávaly i československé orgány, jak uvádí ve svých vzpomínkách Ferdinand Pelc: „Šlonzáci a Němci byli v době plebiscitu jazyčkem na vahách a bylo proto nutné udržet za každou cenu jejich sympatie až do samého konce.“⁹ Koždoň se plně zapojil do československé plebiscitní akce a zahájil úzkou spolupráci s československými plebiscitními orgány, které poskytovaly akci i výraznou finanční podporu. Slezská lidová strana se podílela na zřizování institucí pro provádění plebiscitu, agitovalo se mezi dělníky třineckých železáren sympatizujícími se šlonzáckým hnutím, strana vydávala letáky a brožury, v nichž vysvětlovala svůj postoj v otázce plebiscitu a upozorňovala na bezpráví, kterému jsou vystaveni Šlonzáci na území spravovaném Radou Narodowou. V Moravské Ostravě vycházel agitační satirický časopis *Nasz Kocur*, pro

Titulní list agitačního, silně satirického časopisu „*Nasz Kocur*“ vydávaného „šlonzáckým hnutím“ v plebiscitním období v Moravské Ostravě, r. 1920, Muzeum Těšínska

Evangelický kostel na Rozvoji
v Českém Těšíně byl vystavěn
v letech 1926–1927,
mj. i zásluhou starosty
Josefa Koždoně, který byl
zároveň kurátorem zdejšího
sboru Německé evangelické
církve a. v. r. 1930,
Muzeum Těšínska

Němce na Těšínsku vydával tiskový odbor české plebiscitní komise v Moravské Ostravě noviny *Teschener Volksbote* a odbor začal finančně podporovat také *Šlázaka*, který nyní vycházel v Moravské Ostravě. Za demarkační čáru však šlonzakovská agitace pronikala jen se značnými potížemi.¹⁰

Také německé strany na Ostravsku a Těšínsku se po pařížském rozhodnutí o provedení plebiscitu přiklonily k myšlence připojení celého Těšínského Slezska k Československu, kde jak doufaly, budou jejich pozice mnohem lepší, než by byly v Polsku. „Své národní a kulturní statky udržíme jen tehdy, když se připojíme ke 3½ miliónů Němců, kteří žijí v Československé republice. [...] Připojení na slovanský východ zmizíme v několika málo letech sami sebou, protože jsme početně slabší, náš vliv je mizivý a příliv na osvěžení je vyloučen.“¹¹

Význam Šlonzáků a Němců v nadcházejícím plebiscitu si uvědomovali i Poláci. Koždoně sice ovlivnit nemohli, jeho protipolské smýšlení bylo více než zřejmé, nicméně se pokusili získat na svou stranu opoziční křídlo ve straně pod vedením J. Sikory. Opozice kritizovala Koždoňovo germanofilství a prosazovala splynutí Šlonzáků s Poláky. Koždoň byl zbaven předsednické funkce a členství ve straně, bylo odvoláno usnesení předsednictva strany z února 1919 o připojení celého Těšínska k Československé republice. Opoziční křídlo strany však nezískalo větší množství přívrženců, tradiční protipolská orientace strany a Koždoňův vliv působily na obyvatelstvo stále silně, i když možnosti agitace z části Těšínska pod českou správou, kde Koždoň působil, byly omezené.¹² Mezispojenecké komisi v Těšíně předložila Slezská lidová strana v čele s Koždoněm

v únoru 1920 další memorandum, v němž vložila své stanovisko v otázce plebiscitu a své dvě varianty řešení těšínské otázky. Z pověření prezidenta Masaryka byl Koždoň dvakrát v Paříži, aby informoval československou delegaci o situaci na Těšínsku a byl prostředníkem mezi ní, Delegací německých stran moravskoslezské průmyslové oblasti a Slezskou lidovou stranou při řešení problému.¹³

Zpráva z 10. července 1920 o souhlasu Československa podrobit se v těšínském sporu výroku velmocí vyvolala mezi stoupenci Slezské lidové strany, která vsadila vše na kartu plebiscitu, obrovské zklamání. Šlonzáci si uvědomili, že s konečnou platností padl požadavek nedělitelnosti Těšínska, a tím i příslušnosti celého regionu k Československu. Časopis *Šlázak* se bezradně tázal: „Co będzie z namy?“ Koždoň se snažil ovlivnit arbitrážní jednání a jet spolu s Eduardem Benešem do Paříže, což však Beneš z taktických důvodů odmítl, protože proti Koždoňovi a jeho spolupráci s Čechy ostře útočila polská propaganda. Beneš si reálně uvědomoval, že při řešení těšínské otázky jsou brány v úvahu i mezinárodní faktory, zejména válka Poláků proti bolševikům, a že snahy Koždoňových stoupenců prosadit v tomto konfliktu regionální zájmy jsou velmi nereálné.

Rozhodnutím konference velvyslanců v Paříži z 28. července 1920 bylo Těšínské Slezsko rozděleno na základě ekonomických a politických hledisek mezi Polsko a Československo, přičemž hranici tvořila zčásti řeka Olše. Rozdělení Těšínska však neuspokojilo Poláky, ani část představitelů české politiky. Pro Koždoně a jeho stoupence byla tato skutečnost vskutku tragická.

Šlonzácké hnutí bylo rozděleno do dvou státních celků a jeho další vývoj byl diametrálně odlišný. V polské části Těšínska, kde měla strana silné pozice zejména v Bílsku a Skočově, bylo šlonzácké hnutí zcela potlačeno a Slezská lidová strana byla zrušena stejně jako utrkvistické školy. Časopis *Nowy Czas*, který vydávali evangelíci kolem pastora Gabryše ve Skočově, byl v roce 1927 násilně zastaven, pastor byl obviněn z protistátní činnosti a uvězněn.¹⁴

V československé části Těšínska si někteří Češi, k nimž patřil především prezident slezské zemské správní komise Josef Šrámek, který se s Koždoněm pravidelně stýkal, uvědomovali, že Koždoňovy postoje v prvních poválečných letech odpovídaly československým zájmům a domnívali se, že by ho bylo třeba „za plebiscitní zásluhy“ odměnit, případně využít v nových podmínkách. Ve svém návrhu prezídiu Ministerstva vnitra to Šrámek přiznal s neskrývanou otevřeností: „Koždoň má následkem celé své bývalé politiky protipolské a svého otevřeného aktivního vystupování pro náš stát během doby plebiscitní přirozeně zájem, aby šel i dále se státem naším, což mě otevřeně přiznal, a zároveň připověděl, že cítí se povinným i nadále přesto, že větší část jeho přívrženců připadla záboru polskému, býti vůdcem svého lidu, že však je bude rozhodně orientovati kulturně ve smyslu českém, [...] Koždoň je ochoten pracovati ve straně pro náš stát, stranu tu během doby přeorientovati i napomoci nám tím k asimilaci velké části polského obyvatelstva, jež nám připadlo. [...] Koždoň bude za nynějších poměrů ještě větším odpůrcem polství a bude tím přímo paralyzovat zhoubný vliv iredenty polské, o které se snad nemýlím, že se objeví v nějaké jiné formě, že s ní budeme musiti počítati po řadu let. [...] Vůbec mám za to, že třeba osobu bývalého poslance Koždoně nejen jako zásluhu za jeho politické snahy pro náš stát, nýbrž i ze stanoviska školství samého odměniti tím, že by byl zařazen do našeho školství jako inspektor zemský.“¹⁵

Koždoňovy ambice však nebyly naplněny, byl jmenován „pouze okresním“ školním inspektorem. Stal se členem Slezské zemské správní komise a v roce 1923 byl v obecních volbách za podpory šlonzácko-německé koalice zvolen starostou Českého Těšína, kterým zůstal až do roku 1938. Ani jeho politické koncepce nebyly pochopitelně realizovány. Po urovnání česko-polského sporu o Těšínsko česká politika ztratila o Koždoně zájem, byly jí proti mysli sympatie Koždoně a jeho stoupenců k Němcům, protože v německém úsilí o naplnění různých samosprávných a autonomistických projektů viděli největší nebezpečí pro integritu republiky. Proto i v rámci šlonzáckého hnutí podporovali ty Šlonzáky, kteří se hlásili otevřeně k československé orientaci.

V protikoždoňovském duchu vystupoval zejména časopis *Ślązak w Czechosłowacyi*, vydávaný bývalým Koždoňovým spolupracovníkem Karlem Smyczkem za redakce Joži Vochaly. Vydávání časopisu, který vycházel v polštině, bylo iniciováno a podporováno českými agrárníky; stále více se v něm objevovaly i česky psané články.¹⁶ Česká strana usilovala o rezignaci Koždoně na spoluvydavatelská práva *Ślązaka* a v říjnu 1923 byl časopis z finančních důvodů zastaven.¹⁷

Diferenciační proces uvnitř Slezské lidové strany i Svazu Slezanů se v první polovině 20. let prohluboval podle české, polské a německé orientace jejich členů. V roce 1921 došlo k reorganizaci Svazu a vznikla polská a německá sekce. Josef Koždoň zůstal předsedou výboru Svazu, současně spolu s Emilem Harbichem a Rudolfem Francusem tvořili vedení německé sekce. V čele polské sekce stál Gustaw Wałach, ředitel školy ve Vendryni, Józef Santarius a Karel Folwarczny. Polská sekce se soustřeďovala kolem periodika *Nasz Lud*, který začal vycházet po zastavení *Ślązaka*. Její představitelé se však neztotožňovali s nacionálním programem polských politiků na Těšínsku jako byli Wolf, Buzek a s jejich orientací na Varšavu. Zdůrazňovali specifika regionu, jeho slezské tradice a požadovali, aby místa ve školství a v úřadech byla obsazována především místními lidmi. Neshody a napětí se projevovaly stále zřetelněji také v učitelských organizacích, kde polští učitelé organizováni v Towarzystwie Nauczycieli Polskich se snažili paralyzovat vliv šlonzáckého Związku Nauczycieli Śląska Wschodniego.¹⁸ Pročeskoslovenská skupina vedená Karlem Smyczkem, ředitelem české školy v Jablunkově a od roku 1928 starostou města,¹⁹ začala od roku 1924 vydávat za opětovné podpory českých agrárníků týdeník *Nasz Ślązak*, který vycházel nejprve

Rukopisné blahopřání
zástupců německých
stran východního Slezska
Josefu Koždoňovi
k 60. narozeninám,
8. září 1933,
archiv Henryka Wawreczky

Josef Koždoň (vlevo) při
slavnostním otevření nové
nemocnice v Českém Těšíně,
5. červen 1937,
Muzeum Těšínska

v Českém Těšíně, od roku 1925 v Jablunkově. I když byl tištěn v polštině s nářečními prvky, měl časopis výrazně pročeskou orientaci, propagoval názory o historické a etnické svázanosti Šlonzáků s Čechy a vyzýval Šlonzáky, hlásící se k československé národnosti, aby se společně s Čechy přičinili o kulturní a hospodářský rozvoj regionu v rámci nové republiky. Ve druhé polovině 20. let se diferenciační proces uvnitř strany dále prohluboval. Na sjezdu, který Slezská lidová strana pořádala před parlamentními volbami v říjnu 1929 v Českém Těšíně, se zřetelně projevila různost pohledu. Karel Smyczek za českou skupinu vystoupil s názorem, že strana má zaujmout antipolské stanovisko a podpořit české kandidáty, předseda polské sekce Santarius soudil, že Šlonzáci by měli volit polské kandidáty.²⁰

Praxe zavedená při sčítání lidu umožnila při soupisech v letech 1921 a 1930 obyvatelům Těšínska přihlásit se do kategorie Šlonzák. V roce 1921 se přihlásilo za Šlonzáky 47 314 osob, tj. více než 17 % obyvatel československé části Těšínska. Při příštím sčítání v roce 1930 však jejich počet rapidně poklesl na 24 697 osob, tedy téměř o polovinu. Slezská národnost ovšem nebyla oficiálně uznána, proto museli Šlonzáci dále uvádět, zda se hlásí také k Čechoslovákům, Němcům nebo Polákům. V oficiální statistice pak byli Šlonzáci rozděleni mezi jednotlivé národnosti podle uvedených kritérií. Kolem statistické kategorie Šlonzák byla v meziválečném období vedena řada polemik. Zejména reprezentanti polské menšiny zastávali názor, že všichni Šlonzáci mají být ve statistice považováni za Poláky. Měli pravdu potud, že jazykově byli Šlonzáci skutečně nejbližší Polákům, ale jejich národně politické postoje byly polským hlediskům většinou dosti vzdálené.

Zdaleka ne všichni Šlonzáci patřili k sympatizantům Koždoňovy Slezské lidové strany a jen část z nich dávala ve volbách této straně hlasy. Strana patřila svým vlivem ke stranám regionálním, které se prosadily ve volbách obecních nebo okresních, nikoliv však ve volbách parlamentních.

Pro posouzení vlivu strany na obyvatelstvo oblasti nejsou však volební výsledky spolehlivým kritériem, protože strana nestavěla v každém volebním okrese svého kandidáta. Nejsilnější pozice měla strana v soudních okresech Český Těšín a Jablunkov, kde získala řadu mandátů v okresních zastupitelstvech. Ve volbách i v praktické politice spolupracovala strana ponejvíce s Němci, od poloviny 30. let pak s Henleinovou Sudetoněmeckou stranou. Výsledky parlamentních voleb na Těšínsku ukazují, že německé strany získaly v oblasti mnohem více hlasů, než by se dalo předpokládat vzhledem k počtu tamního německého obyvatelstva, což byla nepochybně „zásluha“ Šlonzáků a zejména Koždoňových přívrženců.

Reformu politické správy v roce 1928, v jejímž rámci došlo ke spojení Slezska s Moravou v zemi Moravskoslezskou, pocítoval Koždoň a jeho stoupenci velmi bolestně a rozhodně proti likvidaci Slezska protestovali. Koždoň připomínal sliby, které mu ohledně Těšínska měli dát v plebiscitním období prezident Masaryk a tehdejší premiér Tusar. V roce 1927 otiskl Koždoň brožuru *Das Recht unserer schlesischen Heimat auf die verwaltungsmäßige Selbstständigkeit*, v níž argumentoval obětmi a útrapami šlonzáků v plebiscitním období, historickými argumenty i hospodářskými aspekty. Likvidaci Slezska označil za pošlapání demokratických zásad a zdůraznil, že Šlonzáci budou nadále usilovat o slezskou samostatnost.²¹

Již o rok dříve vypracoval Koždoň pro oddělení organizace Deutscher Schutzbund ve Vratislavi memorandum o „*těšínském koridoru*“, v němž agitoval pro zmezinárodnění tohoto území podle gdaňského vzoru.

Politická angažovanost Koždoně a jeho stoupenců ve třicátých letech nebyla příliš výrazná, i když společný postup s Henleinovou stranou byl vcelku zřejmý, a v roce 1938 přešla část členů Koždoňovy strany k SdP. Dokonce se uvažovalo o sloučení obou stran, k čemuž nedošlo patrně z taktického hlediska, protože Slezská lidová strana měla k šlonzáckému obyvatelstvu mluvícímu polským dialektem přece jen blíže než německá SdP.²² Otevřeně Koždoň projevil své názory až na podzim 1938, kdy spolu s dalšími představiteli německé sekce strany dr. R. Francusem, B. Kappellem, K. Kubikem a dr. W. Harbichem vypracoval memorandum pro lorda Waltera Runcimana, jehož mise měla přispět k řešení česko-německých sporných otázek, v němž se požadovalo provedení plebiscitu v československé části Těšínska.²³

Řešení Těšínské otázky bezprostředně po Mnichovu, kdy téměř celé území československé části Těšínska připadlo Polsku, bylo pro Šlonzáky krajně neuspokojivé. Již 2. října 1938 posílají vedoucí představitelé Slezské lidové strany R. Francus a W. Harbich telegram A. Hitlerovi, v němž protestovali proti připojení Těšínska k Polsku: „*Padesát tisíc Němců a sto tisíc Šlonzáků nejsou s to pochopit řešení těšínské otázky říšským vedením. V neotřesitelné věrnosti k našemu vůdci a k německému národu zůstávají také jako polští státní občané. Prosíme, [...] aby bylo umožněno jeho (německého a šlonzáckého obyvatelstva – M. G.) přesídlení do Říše z vojensko politických nevýznamných oblastí [...]*“²⁴

Připojením k Polsku bylo sice historické Těšínsko z valné části opět sjednoceno, ale zcela proti představám Šlonzáků v čele s Koždoněm. Ostatně vojevoda Michał Grażyński po svém příchodu do Českého Těšína reagoval na Koždoňovo přivítání a symbolické předání klíčů od města zcela jednoznačně: „*Od tohoto dne patří město Polské republice. Ode dneška jste občany polského státu. [...] Polsko zná jen české, polské a německé občany, naproti tomu nezná Polsko žádné jiné, nerozhodné, nebo kolísající elementy mezi dvěma národnostmi a my je nebudeme také trpět. Tito nemohou počítat s naší ochranou.*“²⁵ Koždoň byl brzy na to zbaven svého úřadu a vypořázen z města. Stejně jako i někteří další Šlonzáci opustil Těšínsko a 11 měsíců strávil v Opavě.

Po příchodu Němců do Těšína v září 1939 nebyly však ambice Koždoně uspokojeny a Šlonzáci i místní Němci byli v mnoha svých očekáváních zklamáni. Koždoň, který nebyl

členem NSDAP, nebyl ve funkci starosty znovu potvrzen, starostou Těšína se stal říšský Němec Wilhelm Koperberg a také další vedoucí místa v oblasti byla postupně obsazována „spolehlivými“ Němci z Říše. Vyvolávalo to deziluze a zklamání místních Němců, kteří očekávali, že zaujmou významné pozice v politické i hospodářské sféře regionu. To se týkalo i Josefa Koždoně, jak můžeme vyčíst z jeho česky psaných vzpomínek: „*První tři roky jsem zažil od okupantů mnoho křivd a ponižování. Teprve v letech 1943 a 1944 jsem byl mírněji posuzován, avšak z veřejného života jsem zůstal vyloučen.*“²⁶ V roce 1944 u příležitosti 70. narozenin byl Koždoň „za své zásluhy o němectví“ jmenován čestným občanem města.

Šlonzáci byli vystaveni i dalším restriktivním opatřením. Bylo zakázáno používání polského jazyka i místního slezského dialektu ve veřejném styku.²⁷ Nebylo obnoveno ani vydávání šlonzáckého časopisu *Nasz Lud*, který byl zastaven po příchodu Poláků v září 1938. Jeho definitivní likvidaci přineslo zrušení vydavatelského spolku v roce 1940 s odůvodněním, že „*po návratu naší vlasti do Velkoněmecké říše další činnost vydavatelského spolku v Těšíně není potřebná ani možná.*“

V letech druhé světové války bylo slezské identity částí obyvatelstva využito ke germanizaci oblasti prostřednictvím tzv. německé volkslisty. Šlonzáci na Těšínsku podobně jako jiné „mezivrstvy“ – Mazurové, Kašubové, Hornoslezané, považované za „*eigensprachige Kulturdeutsche*“ – byli zařazováni do nižších kategorií volkslisty, což prakticky znamenalo jisté zvýhodnění Šlonzáků ve srovnání s Poláky nebo s Čechy, nicméně také povinnost služby ve wehrmachtu. Jen část uchazečů o německou volkslistu ji však přijímala s plným uspokojením jako adekvátní výraz své etnické či národní identity. Významnými a často i rozhodujícími faktory pro přijetí volkslisty byly existenční obavy, nejistota, strach i nátlak.

Po druhé světové války a vysídlení německého obyvatelstva se Těšínsko, které zůstalo v Československé republice, opět stává předmětem česko-polského sporu, který se vyostřil hlavně v letech 1945–1947 a který nezůstal bez vlivu na národnostní situaci v regionu. Neklidnou situaci udržovaly národnostní třenice, rehabilitace tzv. volkslistářů spojená s konfiskací majetku, drobné pohraniční incidenty i propagandistické akce na obou stranách jako např. kampaň za připojení Těšínska vedená z Polska, návrat českých repatriantů a přípravy k vyhoštění zhruba 6 000 tzv. polských okupantů, tj. Poláků, kteří přišli na Těšínsko v době polského záboru, které byly na jaře 1946 pozastaveny. Vyostřené nacionální konflikty nedávaly prostor pro národnostní

Josef Koždoň, politický
reprezentant hnutí
„prosazujícího regionální
slezskou identitu“, okolo
r. 1935, Muzeum Těšínska

nevyhraněnost šlonzáckého obyvatelstva, obě strany vyvíjely tlak a využívaly všechny prostředky, včetně rehabilitace tzv. volkslistářů k vyjádření nacionálních postojů. Šlonzácké hnutí, které programově téměř půlstoletí usilovalo o „prosazení regionální slezské identity“ obnovené nebylo. Jeho vůdčí osobnost, Josef Koždoň, umírá v Opavě v prosinci 1949.

Životopisné údaje Josefa Koždoně

Josef Koždoň se narodil 1873 v Horní Líštné jako syn rolníka. Po ukončení německé měšťanské školy a učitelského ústavu v Těšíně působil téměř 15 let (do roku 1918) jako učitel na obecné škole ve Strumeni a Skočově, kde se stal roku 1902 ředitelem. Na jeho příklon k německví měla podle vlastních slov vedle studia na německých školách značný vliv osobnost evangelického pastora Theodora Haaseho a v neposlední řadě i rodina jeho ženy Julie, pocházející ze Skočova, která jej uvedla mezi německou elitu města. Krátce po založení Slezské lidové strany v roce 1909 byl Koždoň za bílský okres

zvolen poslancem Slezského zemského sněmu. Ve Skočově žil Koždoň se ženou a třemi dětmi, dcerami Odou a Ernou a synem Ernstem do roku 1918. Od listopadu 1918 do května 1919 byl Koždoň vězněn Poláky pro údajný zločin proti ozbrojené moci státu v Těšíně a ve vojenské věznici v Krakově. Po svém propuštění pobýval až do září 1920 v Moravské Ostravě, odkud vedl protipolskou kampaň. Po rozdělení Těšínska přichází Koždoň s rodinou do Českého Těšína, v roce 1923 byl zásluhou šlonzácko-německé koalice zvolen starostou města a zůstal jím i za podpory českých stran až do roku 1938. Po obsazení Těšínska Poláky strávil Koždoň 11 měsíců v Opavě. Podruhé se stává Opava Koždoňovým útočištěm v srpnu 1945. Koždoň dožívá poslední léta svého života odloučen od rodiny a v neutěšené finanční situaci v opavském sociálním ústavu Marianum, i když mu bylo v roce 1947 přiznáno zásluhou národních socialistů československé státní občanství. Zemřel 7. prosince 1949 a o pět dnů později byl pochován na místním hřbitově.

Těšín Silesia and „Silesian Movement“

The article maps the history of the political movement of the Silesians in the Těšín Region in the 1st half of the 20th century. Its rather numerous members comprised in particular the local inhabitants with developed regional pertinence. In 1909, the non-political association *Schlesischer Volksverband* (renamed to *Bund der Schlesier*) was created for defending their cultural interests, and also *Schlesische Volkspartei* (The Silesian People's Party) was founded later. The initiator and the leading representative of these organizations was Josef Koždoň (1873–1949), a teacher from Skočov (today Skoczów), later a mayor of Český Těšín for many years (1923–1938).

POZNÁMKY

- Pallas, Ladislav: Jazyková otázka a podmínky vytváření národního vědomí ve Slezsku. Ostrava 1970, s. 53.
- Program byl publikován v brožuře *Über die Sonderstellung der schlesischen Polen, die nationalen Verhältnisse und die allpolnische Propaganda in Ostschlesien*, která vyšla ve Skočově v roce 1910.
- Offizielle stenographische Berichte über die Verhandlungen des schlesischen Landtages, XLIV. Session 45, Sitzung vom 8./9. November 1910, s. 1332.
- Ślązak* vycházel jako týdeník v poměrně velkém nákladu 3 400 výtisků za finanční podpory místních Němců. V letech 1911–1918 vycházel ve Skočově, 1919–1921 v Moravské Ostravě a od roku 1921 do 1923 v Českém Těšíně. Zahradník, Stanisław: Czasopiśmiennictwo w języku polskim na terenach Czechosłowacji w latach 1848–1938. Wyzsza szkoła pedagogiczna w Opolu, Studia i monografie, 146. Opole 1989, s. 191–192.
- Koždoň, Josef: Aus der jüngsten Geschichte des Teschener Landes. Schlesisches Jahrbuch, 12, 1940, s. 163.
- Koždoň, J.: c. d., s. 164. Witt, Kurt: Die Teschener Frage. Berlin 1935, s. 81.
- Valenta, Jaroslav: Plány německé buržoazie na neutralizaci Ostravska a Těšínska v letech 1918–1920. Slezský sborník, 58 (18), 1960, s. 297.
- Zemský archiv (dále jen ZA) v Opavě, fond Pozůstalost J. Koždoně, inv. č. 11, č. k. 14 (Denkschrift der Schlesischen Volkspartei vom 28. 2. 1919).
- Pelc, Ferdinand: O Těšínsko. Vzpomínky a úvahy. Slezská Ostrava 1928, s. 148.
- ZA v Opavě, fond Pozůstalost J. Koždoně, inv. č. 7, č. k. 3; Długajczyk, Edward.: Oblicze polityczne i własnościowe prasy polskiej w województwie śląskim 1922–1939. Katowice 1990, s. 30.
- ZA v Opavě, fond Pozůstalost J. Koždoně, inv. č. 7, č. k. 2 (Denkschrift der Delegation der deutschen Parteien des ostmährischen-schlesischen Industriegebietes an Ministerpräsidenten Tusar vom 12. 10. 1919).
- Valenta, Jaroslav: Česko-polské vztahy v letech 1918–1920 a Těšínské Slezsko. Ostrava 1961, s. 207.
- Koždoň, J.: Aus der jüngsten Geschichte, s. 164.
- Dobrowolski, Piotr: Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskim w latach 1918–1939. Warszawa – Kraków 1972, s. 192–197; Nowak, Krzysztof: Ruch koždoniowski na Śląsku Cieszyńskim. In: Wanatowicz, M. W. (ed.): Regionalizm a separatyzm – historia i współczesność. Śląsk na tle innych obszarów. Katowice 1995, s. 36.
- ZA v Opavě, fond Policejní ředitelství Moravská Ostrava (dále jen PŘMO), prez. 1920, č. k. 207.
- Ślązak 23. 10. 1921, 27. 11. 1921.
- Poslední číslo vyšlo 29. října 1923.
- Dobrowolski, P.: c. d., s. 200; Nowak, K.: c. d., s. 36, 39.
- K dalším představitelům pročeskoslovenského směru patřili např.: Isidor Kopecký, starosta Jablunkova; Ernst Farnik, rolník z Dolního Těrlicka; Emil Farnik, starosta Horního Těrlicka; Jan Klimszo, ředitel školy v Třinci; Adam Sikora, rolník z Návsí; Karel Kundl, ředitel Třineckých železáren a dr. Leopold Silberstein z Českého Těšína.
- ZA v Opavě, fond PŘMO, prez. 1924, č. k. 288.
- Koždoň, Josef: Das Recht unserer schlesischen Heimat auf die verfassungsmäßige Selbstständigkeit. Opava 1927. ZA v Opavě, fond Pozůstalost J. Koždoně, inv. č. 11, č. k. 11.
- Dobrowolski, P.: Ugrupowania, s. 211.
- Káňa, Otakar: Dokumenty o proněmecké angažovanosti Josefa Koždoně a jeho stoupenců (Šlonzáků). Slezský sborník, 69 (29), 1971, s. 377.
- Tamtéž, s. 379.
- Koždoň, J.: Aus der jüngsten Geschichte, s. 172; Gawrecká, Marie: Josef Koždoň. In: Bahlcke, J. (ed.): Schlesische Lebensbilder IX. Insingen 2007, s. 337.
- ZA v Opavě, fond Pozůstalost J. Koždoně, inv. č. 1, č. k. 1; Gawrecká, M.: Josef Koždoň, s. 338.
- Pragenau, Moritz Landwehr von: Geschichte der Stadt Teschen. Würzburg 1976, s. 14.

Klub techniků v Těšíně 1878–1910

Milan Myška

Hospodářský rozmach Těšínského Slezska v 19. století a jeho intenzifikace v gründeruském období druhé poloviny 60. a počátku 70. let. směřovaly nejen ke strukturálním změnám ekonomické základny, ale i k výrazným proměnám sociální struktury populace. Potřeby modernizace uhelného hornictví, hutnictví a zpracování železa, produkce vlnářské a bavlnářské, ale také nové formy hospodaření, prosazující se v zemědělském sektoru a v dopravě, vyvolaly poptávku po kvalifikovaných pracovních silách, které svým vzděláním i praxí byly s to odpovědět na nové výzvy, přicházející ze sféry řízení ekonomických a technických procesů, kde přestávala stačit pouhá empirie a praxí získané know how.

Na místa praktiků, jejichž kvalifikace byla produktem zpravidla dlouhodobé praxe a přejímání zkušeností předchozích generací často na principu rodinném, nastupuje generace osobností s vysoce specializovaným a již institucionalizovaným vzděláním, fixovaným modelem kariéry, zabezpečujícím vzestup na společenském žebříčku, vysokou společenskou prestiž s relativně vysokými odměnami za práci. Sociologové a po nich historikové, kteří se zabývali analýzou těchto proměn, nazvali tyto procesy profesionalizací (tradiční činnosti, resp. povolání se mění v profesi).¹

Moderní historiografie se ovšem přiklání k širšímu pojetí profesionalizace v jejich společenských souvislostech: vnímá ji také jako strategii, která směřovala k dosažení, resp. zajištění, určité společenské pozice v rámci občanské společnosti.² Proces profesionalizace probíhal v různých sférách lidských aktivit značně nerovnoměrně. Profesionalizace technických a ekonomických činností nastoupila relativně velmi pozdě, srovnáme-li to např. se zdravotnictvím, sférou práva a soudnictvím atp. Profesionalizace technických oborů byla bržděna na jedné straně pomalým přizpůsobováním vzdělávacích programů vyšších a vysokých učilišť potřebám rozvoje techniky a výroby, na druhé straně ve společnosti zakořeněným podceňováním technického vzdělání v porovnání s obory humanitními, což se v praxi projevovalo v řadě evropských zemí např. tím, že trvalo desítky let, než byly technické vysoké školy a jejich absolventi zrovnoprávněni s tradičními univerzitami (akademické tituly, právo udělovat doktoráty apod.).³

Významnou úlohu v procesu profesionalizace technických oborů sehrály odborné spolky a kluby, které sdružovaly techniky a manažery zpravidla

na oborovém, v některých případech na regionálním principu.⁴ Na jedné straně vytvářely živné prostředí ke zvyšování profesionální kvalifikace nejrozličnějšími dostupnými prostředky (přednášky, odborné diskuze, studium odborných časopisů a knih, exkurze apod.), na druhé straně pracovaly na zvyšování společenské prestiže stavu inženýrů a techniků, prokazující jejich společenskou potřebnost. Stávaly se neoficiálními mluvčími zájmů tohoto společenského stavu, svým způsobem nástrojem samosprávy jmenované socio-profesní skupiny, což přispívalo jednak k jejich integraci do vznikající občanské společnosti, jednak naplňovalo jednu z funkcí pilíře občanské společnosti, jímž byly vedle samosprávy a svobody tisku i spolky.

V procesu industrializace Těšínska se, obdobně jako v jiných krajích, začaly formovat socio-profesní vrstvy technické a hospodářské inteligence, sociální skupiny, které v procesech technické a ekonomické modernizace nabývaly klíčovou pozici. Odhady, provedené současníky ke konci 70. let, hovořily o zhruba 120 osobách jen v bezprostředním okolí Těšína, jež bylo možno zahrnout do těchto socio-profesních kategorií. Není pochyb o tom, že odhad byl spíše minimalistický a skutečné počty techniků,

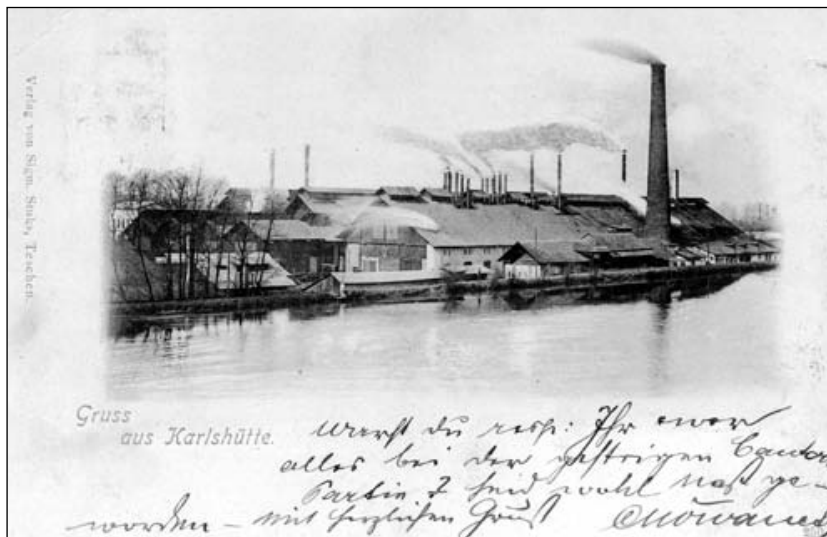
Každodenní ruch na Hluboké ulici (tehdy ul. Arcikněžny Štěpánky) v Těšíně, r. 1898, Muzeum Těšínska

Ludwig Hohenegger
(1807–1864), nejvýznamnější
těšínský technik poloviny
19. století, ředitel horních
a hutních závodů Těšínské
komory, uznávaný
geolog, Peter, Anton: *Das
Herzogthum Schlesien. Die
Länder Oesterreich-Ungarns
in Wort und Bild* 9.
Wien 1884

Karlova huť v Lískovci
(pozdější Válcovny plechu
Frýdek-Místek), r. 1900,
Muzeum Těšínska

inženýrů a hospodářských manažerů dosahovaly vyšších hodnot. S příslušníky technické a hospodářské inteligence jsme se již před počátkem 70. let mohli setkat v řadě těšínských spolků, které ovšem neměly profesní ráz a směřovaly spíše ke kulturním a vzdělávacím cílům.

První volné a neformální sdružení techniků na Těšínsku vzniklo kolem roku 1846 zásluhou v té době nejvýznamnější osobnosti místní komunity techniků – **Ludwiga Hoheneggera** (*1807–†1864), rodáka z bavorského Memmingenu, absolventa univerzity v Mnichově (národní hospodářství) a báňské akademie ve Freibergu (geologie, hornictví a hutnictví), který v roce 1839 zakotvil ve službách arciknížete Karla jako ředitel jeho horních a hutních závodů.⁵ Shromáždil kolem sebe skupinu mladých techniků, jež formou večerní školy seznamoval se základy geologie a mineralogie, ale také nových technologických postupů v hornictví a hutnictví. Z nich pak vytvořil tým, který prováděl soustavný geologický průzkum Karpat za účelem využití nerostných surovin pro rozvoj báňského podnikání Těšínské komory. Vybudoval rozsáhlou odbornou knihovnu a vytvořil sbírku geologicko-paleontologického materiálu, čítající v době jeho úmrtí 550 kartonů, které byly k dispozici široké obci techniků na Těšínsku. Byl v odborných kontaktech nejen s moravskoostravskými horníky a hutníky, kteří ho často zvali k přednáškám, ale také s vídeňským Říšským geologickým ústavem a s brněnským Wernerovým spolkem pro geologický výzkum Moravy a Slezska.

S myšlenkou založit skutečně profesní spolek techniků a hospodářských manažerů přišel těšínský městský inženýr Karl Khünl, který pozval předpokládané zájemce o spolek 17. února 1878 na poradě, na které se měl ustavit přípravný komitét, pověřený vypracováním stanov spolku a přípravou voleb jeho představenstva.⁶ Do přípravného komitétu byli zvoleni Moritz Brandweiner,

železniční inženýr Košicko-bohumínské dráhy, c. k. stavební inženýr Eberhardt Czermak, stavitel Alois Jedek, už zmíněný městský inženýr Karl Khünl, arciknížecí hutní správce Franz Obtułowicz, arciknížecí stavební adjunkt Gustav Raimann a Viktor Rastawiecki, státní inspektor pro bezpečnost parních kotlů.

Přípravný výbor se v relativně krátkém čase čtyř měsíců zhostil svého úkolu, takže již 16. června 1878 mohla být svolána ustavující schůze, na níž se za členy klubu přihlásilo 46 osob. Výčet míst působení prvních zájemců o činnost klubu dokládá, že nešlo o záležitost lokální, ale o spolek spíše širší regionální povahy: většina – a to 29 účastníků – působila přímo v rezidenčním městě Těšínského knížectví, čtyři pocházeli z Třince, po dvou z Karviné, Bílska, Moravské Ostravy, Bohumína a Rutky a po jednom z Frýdku a z lískovecké Karlovy huti. Profesi bylo deset stavitelů, sedm báňských a hutních inženýrů, šest inženýrů jiných průmyslových oborů, osm továrníků, resp. továrních úředníků, pět inženýrů železničních, čtyři úředníci ve službách státních institucí, tři železniční úředníci, po jednom lesní inženýr, c. k. finanční úředník a středoškolský profesor.⁷ Přehled míst působení prvních členů spolku potvrzuje jeho nadlokální charakter a zhruba odpovídá geografickému rozložení hospodářských aktivit v regionu. Z profesního hlediska jsou zastoupena v té době dominující a nosná odvětví hospodářství – hornictví a hutnictví železa, stavebnictví a železniční doprava. Rozrůznění profesního spektra členstva se stalo záležitostí dalších let trvání spolku.

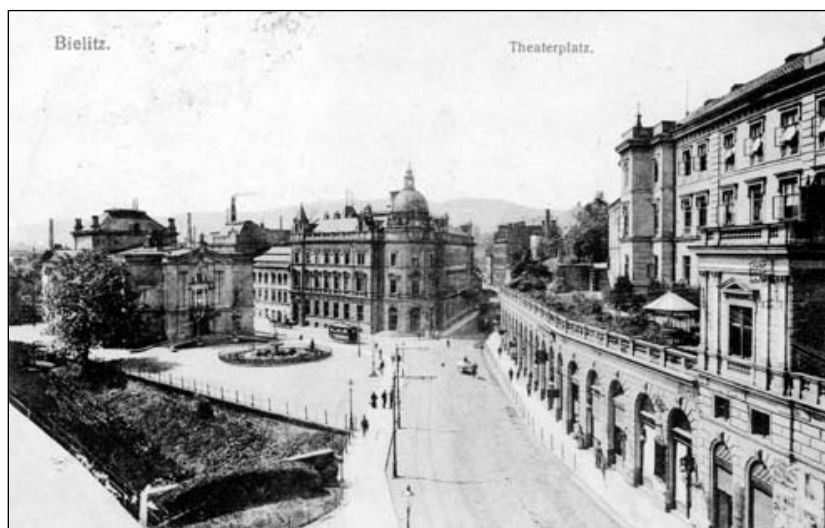
Do svého čela postavil spolek techniků osvědčeného a ve své době známého technika a manažera Franze Obtułowicze, jenž spojil svou kariéru s arciknížecími železárnami v Třinci, které se právě v tuto dobu dostávaly do popředí hutního podnikání Těšínské komory a na čelné místo odvětví na Moravě a ve Slezsku. Za místopředsedu zvolili Theodora Dittricha, jenž se sice tituloval „tesařský mistr“, byl však významným stavebním podnikatelem. Pokladníkem se stal těšínský stavitel Fritz Fulda, jednatelem c. k. inspektor Viktor Rastawiecki. Členství ve výboru přijali c. k. inženýr Martin Hauser, inspektor Košicko-bohumínské dráhy Ferdinand Koniakowski, arciknížecí hormistr Alois Schnapka a dva členové přípravného výboru – Karl Khünl a Gustav Raimann.⁸

Účel spolku formulovaly stanovy jako „podporu společenského života, pěstování vzájemných kontaktů a na to navazující zvyšování vědomí spolupatričnosti a solidarity prostřednictvím odborných přednášek, četby a konverzace a k podpoře technického vzdělání [...]“.⁹ Prostředkem realizace těchto cílů se měly stát

diskuze o technických záležitostech, shromažďování technických knih a časopisů, budování knihovny a technických sbírek, vypracovávání odborných expertiz, exkurze a poradenství. Výslovně se ve stanovách uvádělo, že „se vylučují politické debaty a přednášky.“¹⁰ Podle stanov byl tedy Klub techniků koncipován jako profesní spolek techniků a manažerů, jehož hlavním posláním bylo pečovat o zvyšování prestiže technické a hospodářské inteligence, o soustavné prohlubování její odborné vzdělanosti a také o společenský život této socio-profesní skupiny.

Klub techniků nebyl prvním těšínským spolkem, budovaným na profesním principu. V září 1877 schválila Zemská vláda slezská statuta Klubu zemědělců a lesníků v Těšíně (Club der Land- und Forstwirthe in Teschen),¹¹ sdružující techniky a manažery, působící v těšínském zemědělství a lesnictví, převážně na statcích arciknížecí Těšínské komory. Údajně šlo jen o restrukturalizaci spolku, existujícího již od roku 1856 (o něm však není bližších zpráv). V čele revitalizovaného spolku zemědělských odborníků stálo 12 osobností, zčásti zaměstnanců Těšínské komory, pachtýřů komorních statků ad.¹² Zdá se, že duchovním otcem spolku byl týž Obtulowicz, který stál u kolébky Klubu techniků. Rovněž v měřítku Rakouského Slezska to nebyl jediný profesní spolek techniků. Od roku 1873 působil v Ostravsko-karvinském revíru moravskoostravský Hornicko-hutnický spolek, sdružující techniky uhelných dolů, vítkovických hutí a dalších s hornictvím a hutnictvím souvisejících oborů, spolek s vynikající prestiží, překračující regionální rámec. V Opavě, sice rezidenčním městě zemské správy, ale jen málo industrializované lokalitě, fungoval od roku 1887 Spolek techniků (Techniker Verein), od osmdesátých let 19. stol. partnerský spolek těšínského Klubu techniků. Také opavský spolek, jak je patrné z dochovaných seznamů členstva, přerůstal lokální meze a rozšiřoval svou působnost i mezi techniky okolních průmyslových lokalit slezských.

Těšínský Klub techniků krátce po svém založení registroval zhruba 70 členů a nejvyššího stavu členské základny dosáhl v 90. letech 19. století. Za prvních 32 let jeho trvání, tedy v období 1878–1909, se na jeho činnosti podílelo celkem 320 členů. Většina z nich – 233, se mohla v roce 1909 vykázat délkou členství do desíti let. Ti, kteří přetrvávali od data založení, byli jen čtyři, dalších šest členů se mohlo vykázat členstvím pětadvacetiletým. Již těchto několik údajů dokazuje, že spolek se nestal nostalgickou záležitostí jeho zakládajících členů, ale měl dostatek přitažlivosti i pro mladé techniky a manažery. Je to zcela jistě doklad o jeho životaschopnosti a funkčnosti, schopnosti uchovat si plodnou kontinuitu.

Po celou dobu trvání si klub uchovával nadlokální a snad i nadregionální význam. Členskou základnu sice ze 79 % tvořili lidé, žijící trvale v Těšíně, ale více než čtvrtina členů pocházela z ostatních lokalit východní části Rakouského Slezska, z moravských obcí Místek, Moravská Ostrava a Vítkovice a několik členů mělo bydliště v tehdejších Uhrách, většinou v místech, jimiž procházela trasa Košicko-bohumínské železnice. Z profesního hlediska soustředil klub techniky a manažery z nejrůznějších sektorů průmyslu a dopravy. Z 320 registrovaných členů bylo 54 báňských a hutních inženýrů, 48 inženýrů a 42 úředníků železničních, podílem 69 osob bylo zastoupeno stavebnictvím (v tom i 32 státních stavebních inženýrů a 10 architektů). Překvapuje, že byt v místě existoval spolek zemědělských a lesnických inženýrů, v Klubu techniků si podrželo členství 22 osobností této profese. Továrníci a tovární úřednictvo byli zastoupeni 34 osobami. Z „netechnických“ profesí se objevují lékaři, středoškolští profesori, státní úředníci, důstojníci, velkostatkáři a několik obchodníků. Struktura členstva vcelku spolehlivě reflektuje strukturální změny hospodářství Těšínska v závěrečných desetiletích 19. a na počátku 20. století: ústup významu textilního průmyslu, hospodářský vzestup báňského a hutního průmyslu a rozvoj moderní dopravní infrastruktury.

Klub nebyl prestižním výběrovým spolkem. Řádným členem se mohl stát každý občan, který se zabýval následujícími obory, nebo o ně projevoval zájem: architekturou, pozemním, vodním a silničním stavitelstvím, železniční dopravou, zeměměřičstvím, mechanikou a strojírenstvím, hornictvím a hutnictvím, telegrafií resp. hlavně matematikou, fyzikou a chemií. Vyžadovalo se jen doporučení již stávajícího člena klubu a souhlas shromáždění členstva. V rámci klubu byla vytvořena úzká a nepočetná skupina tzv. čestných členů, osobností, které se mimořádně zasloužily

Divadelní náměstí v Bílsku, vlevo budova divadla, vpravo zámek, r. 1919, Muzeum Těšínska

*Cementárna v Holešově
u Těšína, r. 1901,
Muzeum Těšínska*

o činnost klubu, popř. o technické obory v něm zastoupené. Z celkem 320 členů, kteří prošli klubem v letech 1878–1909, to bylo sedm osobností, skutečných elitních reprezentantů na Těšínsku působících techniků, manažerů, resp. podnikatelů: stavitel Fritz Fulda, ředitel nábytkářské továrny brí Kohnů v Těšíně Wilhelm Grabmayer, horní rada Adolf Hohenegger, inženýr Košicko-bohumínské železnice Ferdinand Koniakowski, hutní správce Franz Obtulowicz, správce podniků Rakouské báňské a hutní společnosti Moritz Stipanitz a dvorní rada z Vídně Rudolf ryt. von Walcher-Uysdal.

Prestiž klubu vůči široké veřejnosti vytvářeli především jeho členové. Bez nadsázky lze konstatovat, že členy klubu byli beze zbytku nejvýznamnější příslušníci technické a hospodářské inteligence z Těšínska. Připomeňme alespoň několik jmen.

Na prvním místě je třeba zmínit **Franciszka Obtulowicze** (*1832–†1897), rodáka z polského Živce, absolventa báňské akademie v Banské Štiavnici, který od roku 1856 pracoval ve službách arciknížete Albrechta Habsburského v Těšínské komoře. V jeho službách provedl geologický průzkum Těšínska s cílem objevit nová ložiska uhlí a železné rudy pro arciknížecí báňské a hutní podnikání. Po krátké epizodě v komorních železárnách v Liptovském Hrádku v Uhrách spojil svou profesní kariéru s železárnami v Třinci, ona jejichž technickém a hospodářském rozvoji měl nezastupitelné zásluhy. Jeho odborných znalostí bylo využíváno i v jiných zemích monarchie, např. v Bukovině, kde spolupůsobil při zakládání hutí řeckého orientálního náboženského fondu (1881). Angažoval se v komunální politice jako dlouholetý starosta Třince, vytvořil znamenité sbírky hornin a dřevin. Z jeho podnětu vznikl Klub techniků v Těšíně. Do výslužby odešel v roce 1891 v 61 letech a přesídlil do Vídně, kde

se v rámci hornicko-hutnické sekce Rakouského spolku architektů a inženýrů dále věnoval báňským vědám. Členem Klubu techniků byl od založení do své smrti (1878–1897) a 11 let stál v jeho čele (1878–1889).¹³ Z rodiny hutnického správce Třineckých železáren pocházel další z elitních členů klubu – **Gustav Oelwein** (*1839–†1914). Podobně jako Obtulowicz absolvoval s vynikajícím prospěchem báňskou akademii v Banské Štiavnici. Po krátké epizodě v Pohronských železárnách působil ve státních báňských službách ve Štiavnici a od roku 1864 přijal zaměstnání v báňských a hutních závodech arciknížete Albrechta. Prošel nejrůznějšími profesemi v hutích v Třinci, Ustroni, Węgierské Górcce a v Liptovském Hrádku (tehdy v Uhrách), kde provedl akvizici řady důlních polí pro arciknížata v Trenčianském, Liptovském a Spišském komitátu. Po studijních pobytech ve Štýrsku a ve Vestfálsku byl pověřen výstavbou bessemerovny v Karlově huti v Lískovci a vypracováním projektu koncentrace a racionalizace hutních provozů Těšínské komory. Svě v praxi získané zkušenosti publikoval v odborných hutnických časopisech v Rakousko-Uhersku i v cizině, což mu vyneslo mezinárodní věhlas a členství v řadě prestižních inženýrských spolků v Německu a v Rakousku. Do výslužby odešel v roce 1904 a přesídlil do Klosterneuburgu u Vídně. Členem klubu byl v letech 1878–1880 a 1893–1902.¹⁴ Ke stejné generaci špičkových techniků a manažerů v báňských a hutních závodech Těšínské komory patřil i **Theodor Kutscha**, v roce 1881 povýšený do rytířského stavu s predikátem **von Lisberg** (*1835–†1898). Rodák z Těšína navštěvoval vídeňský polytechnický institut a poté báňskou akademii v Banské Štiavnici. Od roku 1861 pracoval ve službách hutního ředitelství Těšínské komory a prošel různými funkcemi v hutích ve Węgierské Górcce a Bašce. V souvislosti s projektem modernizace hutních provozů na Těšínsku jej vyslali na studijní pobyty v nejpřednějších, již zmodernizovaných hutích v Německu, Belgii, Francii a Anglii, kde studoval zejména novou technologii a moderní prvky v organizaci a řízení velkých hutních závodů. Po návratu, v roce 1879, byl jmenován ředitelem hutních podniků Těšínské komory s úkolem modernizovat, racionalizovat a koncentrovat hutní výrobu tak, aby se stala konkurence schopnou. Arcikníže jej jmenoval vrchním arciknížecím horním radou a zasloužil se o jeho vyznamenání Řádem železné koruny III. třídy, a na to navazující nobilitaci. Členem klubu byl v letech 1878–1898.¹⁵

Mezi přední techniky a manažery na Těšínsku ve 2. polovině 19. století patřil také **Adolf Hohenegger** (*1840–†1916), syn známého Ludwiga Hoheneggera, ředitele báňských

a hutních podniků na Těšínsku, znamenitého geologa, mineraloga i manažera-praktika,¹⁶ jenž byl spiritus agens průmyslového podnikání Těšínské komory. Jeho syn Adolf studoval báňské akademie v Banské Štiavnici, Příbrami a Leobenu (absolvoval 1862) a jako praktikant Generálního zkušebního ústavu ve Vídni si rozšiřoval svou erudici u geologa E. Sueße na vídeňské univerzitě. Ještě za otcova života (1863) přijal zaměstnání v železárnách Těšínské komory (Węgierska Górka, Ustroň). V Karlově huti v Lískovci působil v letech 1876–1898 jako ředitel. Od roku 1898 do odchodu na odpočinek (1902) zastával prestižní post hutního inspektora komory s titulem arciknížecího báňského rady. Členem klubu byl v letech 1878–1885 a 1898–1909, v letech 1901–1902 zastával funkci předsedy. Angažoval se v komunální politice (starostou Lískovce) a reprezentoval těšínské manažery v Obchodní a živnostenské komoře v Opavě. Také on byl za zásluhy o klub a rozvoj hornictví a hutnictví poctěn čestným členstvím.¹⁷

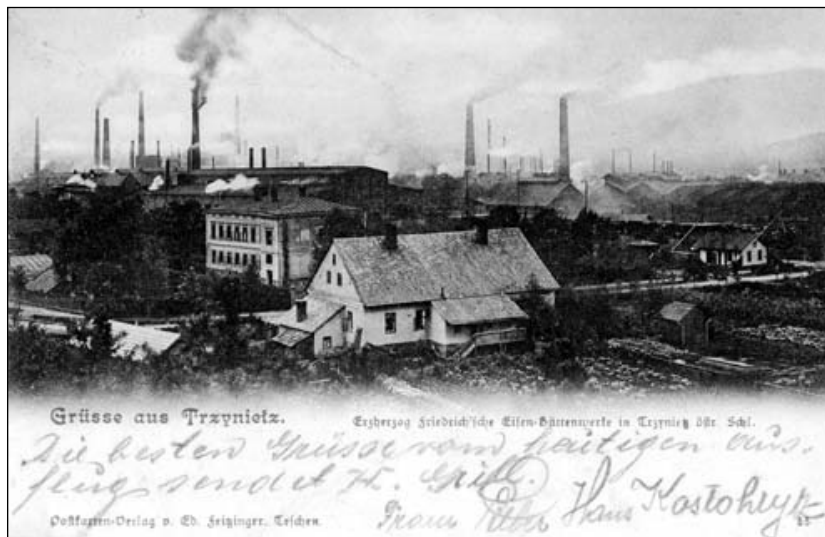
Socio-profesní skupinu podnikatelů reprezentovalo v Klubu techniků rovněž několik ve své době významných osobností. Z nich bych rád připomenul např. stavebního podnikatele **Fritze (Friedricha) Fuldu** (*1841–†1909). Pocházel z rodiny vítkovického stolaře Franze X. Fuldy, původem z Neumarktu v Dolním Bavorsku. Byl typickým praktikem, který své znalosti a dovednosti získával v provozu stavební firmy Kraus v Moravské Ostravě. S jeho pomocí se osamostatnil a založil roku 1896 stavební firmu v Těšíně, která postupně vybudovala lomy, pískovny a cihelny v Hrádku, Návsí, Mostech, Visle, Řece, Vendryni ad. Pro svého hlavního klienta – Těšínskou komoru vystavěla řadu průmyslových objektů i občanských solitérů, dělnických domů, podílela se na stavbě nádražních budov Košicko-bohumínské, Kojetínsko-bílské a Haličsko-uherské dráhy. Účastnil se komunální politiky Těšína v různých funkcích a na rozličných postech. V Klubu techniků byl členem v letech 1878–1909, také on obdržel jako poctu za celoživotní dílo čestné členství.¹⁸ Generaci bílsko-bialských podnikatelů „gründerů“ zastupoval **Gustav Josephy** (*1855–†1918), syn podnikatele téhož křestního jména (†1857), který přišel do Bílska jako montér strojírenské firmy „Hartmann a Götze“ z Chemnitz a v roce 1851 tu založil strojírenskou firmu, zabývající se nejprve opravami a posléze vlastní výrobou strojů pro textilní a další odvětví průmyslu. Vystudoval polytechnickou vysokou školu v Berlíně, praktikoval v německých a francouzských strojírenských továrnách a od roku 1881 se podílel na řízení rodinné firmy, jejímž jediným vlastníkem se stal v roce 1885 („Gustava Josephyho dědicové“). Byl

členem řady správních rad akciových společností („Portland-Zement-Fabrik“ v Szczakowe, „Bielitz-Bialauer Gesellschaft für Elektrizitätbahn“, „Bielitz-Bialauer Eskomptbank“ ad.), podílel se na komunální i zemské samosprávě jako obecní rada a poslanec Slezského zemského sněmu. Oba Josephyové výrazně zasahovali do hospodářského i politického života Těšínska, prosazující řadu modernizačních opatření. Členem klubu byl v letech 1878–1887.¹⁹

Původní klubovní místnost se nacházela v těšínském hotelu „U Zlatého vola“. Ale už v roce 1879 pro neshody s majitelem uvedeného hotelu klub přesídlil do hotelu „Austria“, aby krátce na to, v roce 1880, našel trvalejší přístřeší v zadním traktu hotelu „U Hnědého jelena“ na hlavním těšínském náměstí. Tento lokál sdílel klub s místním Mužským zpěváckým spolkem. V roce 1889 přesídlil klub do lokálu městského pivovaru, kde se také realizovala většina jeho nejen odborných, ale i společenských podniků.

Stanovy Klubu techniků předpokládaly, že k realizaci jeho cílů budou sloužit především přednášky, exkurze, sledování odborné technické a vědecké literatury a konečně výměna zkušeností mezi členy klubu, případně mezi sesterskými, obdobně zaměřenými spolky. Povšimněme si nejprve přednáškových aktivit klubu. Přednášky patřily jednoznačně k nejfrekventovanějším formám komunikace mezi členy. Každoročně jich proběhlo i několik desítek a jejich tematika bývala velmi různorodá. Z podkladů, které máme k dispozici, vyplývá, že nejfrekventovanější byly následující tematické okruhy: novinky ze světa vědy a techniky, významné evropské a světové události v oboru průmyslu, dopravy, obchodu (např. průmyslové, resp. světové výstavy, světové kongresy a sjezdy), pozoruhodná technická řešení a díla (stavby železnic, tunelů, mosty apod.) a výsledky výzkumů, popřípadě praxe členů klubu nebo institucí a podniků v regionu.

*Arciknížecí železárný
v Třinci, okolo r. 1900,
Muzeum Těšínska*

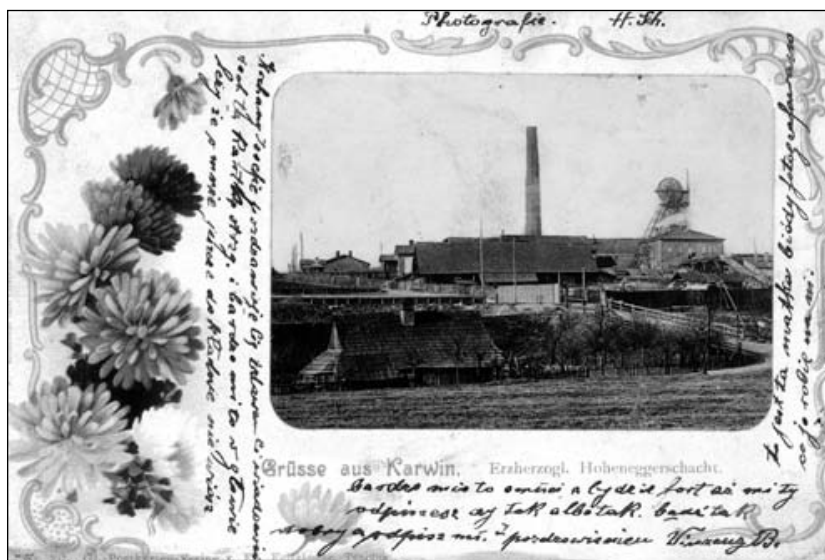
Klub tím usiloval, aby profesní znalosti členů byly na úrovni soudobého rozvoje techniky a vytvářel tak předpoklady pro to, aby byly aplikovány v jejich odborné praxi. Tak např. po velké povodni, která postihla město Těšín ve dnech 4.–6. srpna 1880, pozvalo vedení klubu v září t. r. vídeňského vodohospodáře Ing. Josefa Riedla, aby analyzoval příčiny záplav a povodní. V roce 1891 se konala přednáška o bezpečnostní signalizaci na železnicích Ing. Hulce. V téže roce zdravotní rada, lékař Dr. med. Bernard Fizia a stavitel Jedek informovali o architektuře moderních pavilonů nemocnice těšínské evangelické obce. Často byly sledovány konkrétní problémy, související s modernizací odvětví průmyslu na Těšínsku: v roce 1897 se s velkým zájmem i přizvaných huťářů z Ostravska konala přednáška hutníka Kachlera o koksování a získávání vedlejších produktů, na kterou navazovala exkurze do koksovy Třineckých železáren. Téhož roku ředitel Grabmayer referoval o nových zkušenostech s využitím elektřiny ve velkopřůmyslu. Často prezentoval výsledky své práce hutní ředitel Hohenegger. V roce 1902 zaujala jeho přednáška o novém typu tzv. Whitwellových ohříváčů větru pro vysoké pece. O dva roky později Ing. Ostarek sděloval své zážitky ze stavby ruské transsibiřské dráhy a v roce 1905 odezněla za velkého zájmu publika přednáška hutního ředitele Jędrkiewicze o Kruppových závodech v Essenu. Jako jeden z technických divů končícího 19. stol. prezentoval vrchní inženýr Friedrich Wünscher stavbu budapeštské podzemní dráhy – elektrického metra. V roce 1901 byli členové klubu seznámeni s ohromujícími výsledky Pařížské světové výstavy, kterou navštívil ředitel Grabmayer, a o soudobém německém loďstvu (Ing. Srb). V přednáškové činnosti neopomíjel klub ani sledování historie techniky. Ke stému výročí narození těšínského rodáka – vynálezce Josefa Resslera, uspořádal v roce 1898 přednášku a besedu ředitele Grabmeyera. Od roku 1901 k zvýšení názornosti přednášeného používali jako technickou novinku promítání světelných obrazů na přístroji zvaném skioptikon, zakoupeném pro klubové účely.²⁰ Přednášky konali nejen členové klubu, ale zvali k nim i odborníky z vědeckých, resp. vysokoškolských technických pracovišť především z Vídně.

Snad ještě významnější místo v činnosti klubu zaujímaly odborné exkurze, často spojené se zábavními prvky. Hned v roce vzniku klubu byly uspořádány čtyři: směřovaly do bezprostředního okolí Těšína a nesporně byly orientovány k nejprogresivnějším objektům zdejší průmyslové sféry. Dne 25. srpna to byla návštěva Třineckých železáren, zejména nejmodernějších provozů, jakými byla bessemerovna, válcovna kolejnic a střední a jemná válcovací trať. Další

exkurze směřovala do Karviné na arciknížecí Důl Gabriela. Odbornou stránku exkurze měl na starosti důlní správce hraběte Larische Wilhelm Höbner a arciknížecí důlní správce Fallaux. Předmětem pozornosti byla první ocelová těžní věž v revíru typu Hagmeister und Wagner. Exkurze byla zakončena posezením v restauraci karvinského pivovaru. Exkurzi do Vítkovických železáren (15. října) dokonce osobně přijal generální ředitel Kupelwieser a pro těšínské techniky vypravila zvláštní vlak správa Severní dráhy Ferdinandovy. Také těšínské průmyslové závody se staly předmětem odborné návštěvy: byla to nábytkářská továrna fy „Jacob und Josef Kohn“, dřevovýroba Johanna Rosnera, arciknížecí likérka a továrna na výrobu řepného oleje v Mostech u Jablunkova. V dalších letech následovaly exkurze i do vzdálenějších měst a průmyslových objektů ve Slezsku a na Moravě: do Bohumína, Nového Jičína (státní tabáková továrna, Dreblérova strojárna, Fuchsova soukenka), Bílovce (knoflíkárna Mathiasse Salchera), Štramberku, Holešova u Těšína (vápenné pece), Krásna a Valašského Meziříčí (sklárný „S. Reich and Co.“, c. k. odborná škola pro dřevoprůmysl). S rozvojem činnosti klubu přibývaly i exkurze do Uher, Haliče, resp. do zahraničí. Dne 1. srpna podnikl klub několikadenní exkurzi do Spišského komitátu do rudných dolů v Bindtu, k pramenům řeky Váh a do železniční stanice Czorba, ležící ve výšce 1 000 m nad mořem, kam těšínské techniky dopravila úzkorozchodná železnice se stoupáním 25 promile. Příštího roku v červenci se vydali do solných dolů ve Věličce (p. Wieliczka) a do Krakova. Nezapomenutelné dojmy si odnesli účastníci výletu i na zábavnou část – koncert hornické kapely v podzemní solné kaverně a demonstrace sjezdu horníků s rozsvícenými kahanci do dolu na konopném laně. V Krakově se seznámili se stavebním vývojem města a navštívili výstavu unikátních historických památek, uloupených ve městě za třicetileté války Švédy a poté deponovaných v muzeích v Upsale a ve Stockholmu. Ve slezské Ratiboři (tehdy v Prusku) se v roce 1898 těšínské technici zajímali o technologii úpravy vody z řeky Odry na pitnou vodu pro městský vodovod a jeho systémem samospádného rozvodu po městě. V červnu 1899 se konala exkurze na dominium Rothschildů v Šilheřovicích, kde jim byla prezentována zejména jedinečná architektura zámeckých i hospodářských budov a objekty sociální péče o zaměstnance. Z bohumínského nádraží si hostitel baron Nathan Rothschild odvezl hosty panskými kočáry do Šilheřovic a odtud na Landek, do místa nejen se slavnou historií hlučínského dolování, ale i s nádherným výhledem do údolí tří řek – Odry, Ostravice a Opavy – i na panoráma

Beskyd. Dne 19. září 1896 se klub zúčastnil zájezdu na velkolepou výstavu k příležitosti uherského milénia v Budapešti.

To byl krátký, vskutku jen výběrový pohled na tuto složku činnosti klubu. Významnou položkou v činnosti těšínského Klubu techniků se stala příprava a organizace zájezdu Rakouského spolku architektů a inženýrů na Moravu, do Slezska a do Uher. Tento nejvýznamnější spolek technické inteligence v Rakousko-Uhersku se rozhodl, v duchu tradice předchozích let, nasměrovat svou výroční exkurzi do zmíněných tří zemí monarchie. Hostitelem slezské části exkurze se stalo ředitelství komorních statků v Těšíně. Těšínská část exkurze proběhla ve dnech 4.–5. září 1885 a její obsahová náplň spočívala na bedrech Klubu techniků.²¹ Na půdu Těšínska vstoupila početná skupina předních rakouských techniků, inženýrů, manažerů a podnikatelů 4. září. Přijeli zvláštním vlakem po montánní dráze z Vítkovic do Karviné, kde je přivítal komorní ředitel Rudolf rytíř von Walcher-Uysdal, dvorní rada. Osobně je provedl hornickou Karvinou a poté se v sedm hodin večer přepravili do Těšína. Tam byli uvítáni shromážděním místních obyvatel s takovým nadšením, že jeden z účastníků zájezdu to neopomenul komentovat poznámkou: „*Es war ein wahrer Triumphzug der ersten und größten Korporation österreichischer Techniker.*“ Návštěva Těšína začala ve slavnostním sále městské radnice večerí s účastí místních techniků a samozřejmě i ostatní měšťanské honorace. Dne 5. září ráno se vypravili účastníci zájezdu na Hradní vrch, aby jim byl poskytnut výklad o těšínské krajině a jejich zvláštnostech. Těšínský stavitel a stavební podnikatel, který provázel vídeňské techniky po stavebních pozoruhodnostech města, neopomenul se pochlubit svou moderní vilou, kterou sám vyprojektoval a postavil. Účastníci exkurze se o uspořádání interiéru vily vyjádřili s neskrývanou pochvalou. Poté se obdivovali zařízení a moderní technologii ohýbání bukového dřeva v továrně fy „Jakub a Josef Kohn“, výrobně nábytku podle známého patentu Thonetova. Krátký pobyt v Těšíně byl ukončen v půl desáté dopoledne. Zvláštním vlakem odcestovala exkurze do Třince, hlavní zastávky putování po Rakouském Slezsku. Třinecká exkurze začala u novostavby novogotického farního kostela sv. Albrechta, vyprojektovaného stavebním radou a architektem Albinem Theodorem Prokopem. Laudatio na svého učitele pronesl stavitel Friedrich Schmidt, který zároveň neopomenul zásluhy stavitele Fuldý na realizaci náročného projektu. Hlavní pozornost však samozřejmě patřila hutím. Byli zde uvítáni „opulentní“ snídání a poté tři hodiny procházeli hutními provozů. Největší pozornost vzbudila bessemerovna. Ve tři hodiny po poledni se účastníci exkurze

sešli s představiteli hutí a města u slavnostního oběda. Přípitky pronesli hutní ředitel Walcher a předseda vídeňského spolku Franz Berger, který se dal inspirovat slovy stavitele svatoštěpánského domu ve Vídni Friedricha Schmidta „über Wahrheit im Leben und die Wahrheit in der Kunst, ohne welche keine echte Kunst möglich ist.“ Zdravice stíhala zdravici: promluvil vrchní báňský rada Theodor Kutscha von Lisberg, těšínský starosta Demel, Ing. Obtulowicz ad. Z Třince se exkurze vydala vlakem do Krakova, kde zahájila poznávání haličské provincie. Organizací exkurze Rakousko-Uherského spolku architektů a inženýrů ve Vídni byly posíleny vztahy mezi touto centrální profesní organizací technické inteligence a těšínským klubem. Projevilo se to v další činnosti klubu např. tím, že jeho členové bývali zváni do Vídně k účasti na různých akcích nadregionálního významu a také v tom, že vídeňští technici často přednášeli na shromážděních v Těšíně.

Významnou roli v rozšiřování technické osvěty v prostředí Těšínska hrála spolková knihovna. S jejím budováním se začalo ihned v roce 1878. Knihy a časopisy byly získávány formou darů, nákupy z prostředků získaných členskými příspěvky apod. Výběr knih a časopisů odpovídal profesní struktuře členské základny. Již v roce 1887, tedy necelých devět let od vzniku klubu, čítala knihovna 247 svazků knih, 154 kusů brožur a 348 ks různých jiných dokumentů. V roce 1892 se počet knih zvýšil na 465 a sbírka dokumentů se rozrostla na 1 463 čísel. V roce 1905 vykazoval knihovní fond 1 127 svazků. Fond knihovny byl rozdělen do 14 sektorů jednak podle odvětvových specializací (architektura a pozemní stavitelství, inženýrství, strojírenství, hornictví a hutnictví, zemědělství, matematika a mechanika, přírodní vědy, průmysl, řemesla a umění). Další sektory obsahovaly literaturu

Arciknížecí Důl Hohenegger v Karviné (pozdější důl 1. máj), okolo r. 1900, Muzeum Těšínska

Již v roce svého vzniku navštívil Klub techniků arciknížecí Důl Gabriela v Karviné, r. 1902, Muzeum Těšínska

o společenských a inženýrsko-stavovských záležitostech, dále katalogy výstav, vzorníky a ceníky, plány, obrazové doklady, atlasy a mapy, statistické publikace. Nespecifikované publikace byly zařazeny do sektoru „různé“.²²

V knihovně klubu se nacházely především, jak ostatně lze očekávat vzhledem k etnické struktuře členstva, publikace vydané v německém jazyce. Jen výjimečně se, soudě z vydaného katalogu knihovny k roce 1909, objevovaly publikace v anglickém, francouzském, maďarském, resp. italském jazyce. Z českých periodik odebíral klub pouze časopis *Inženýři a architekti v Království českém* (1883, 1884, 1887–1889, 1890/91 a 1892–1901), z polských pak časopisy dva – *Polytechniczne towarzystwo we Lwowie Dźwignia* (1879–1882) a *Techniczne czasopismo polskich towarzystw technicznych* (1883–1890). Z česky psaných knižních titulů to byla *Ročenka architektů a inženýrů Spolku v Království českém* (1900) a výstavní katalogy *Výstava architektury a inženýrství v Praze* (1898) a *Technická výstava Praha* (1887).

Železářny a drátovny v Novém Bohumíně, okolo r. 1900, Muzeum Těšínska

Vše nasvědčuje tomu, že část knihovního fondu byla převzata buď od jiné starší instituce nebo osoby, resp. že klub pečoval záměrně i o kompletování fondu staršími publikacemi. Usuzujeme-li z odborného zaměření starších publikací (geologie, hornictví, hutnictví), šlo pravděpodobně o akvizice z knihovny Ludwiga Hoheneggera. S jistotou víme, že v roce 1887 odkázal ve Frýdku žijící arciknížecí horní správce Kornell Fallaux, žák a spolupracovník Hoheneggerův, knihovně klubu 53 svazků geologické a montanistické literatury.²³ Z publikací, vydaných před vznikem klubu, tu byla např. základní díla o hornictví Ch. F. Deliusa (1806), J. Grimma (1839), O. v. Hingenaua (1855), příručky hutnictví železa Eversmanna (1804), Francouzů Le Blanca a Waltera (1836), P. Mischlera (1852, 1854), P. Tunnera (1869), H. Weddinga (1870), A. Kerpelyho (1872, 1875), většinou učebnic, podle kterých se vyučovalo na evropských báňských učilištích a byly nezbytnou příručkou každého hutníka. Knihovna obsahovala také řadu aktuálních statistických příruček z oboru hornictví, hutnictví, průmyslového sektoru apod. O kontaktech s inženýrskými spolky a kluby v jiných městech monarchie, ale i v zahraničí svědčila poměrně slušná sbírka jejich výročních zpráv (např. Opava, Ústí n. L., Praha, Innsbruck, Štýrský Hradec, Salcburk, Lvov ad.). Stojí za poznamenání a je výmluvné, že knihovna klubu se zaměřovala pouze na ta odvětví průmyslu, která se v průběhu 2. poloviny 19. století dostala do popředí industriální struktury Těšínska, zatímco odvětví „na ústupu“, jako bylo např. vlnářství, lnářství apod., zůstávala mimo pozornost těch, kteří pečovali o akvizice nové literatury. Tato okolnost se ostatně odráží také na struktuře členské základny, o tom však ještě bude řeč.

Jestliže jsme dosud věnovali pozornost především té složce činnosti klubu, která byla zacílena k dalšímu prohlubování profesního vzdělávání členstva, neznamená to, že by klub omezoval své aktivity pouze na tuto sféru činnosti. Vedení klubu velmi záleželo na zvyšování prestiže inženýrů a techniků ve vědomí společnosti. Jedním z prostředků realizace tohoto cíle bylo angažování ve veřejných záležitostech, zejména měly-li povahu technickou, resp. hospodářskou. Hned jeden z prvních počínů po založení klubu obrátil pozornost společnosti Těšínska k činnosti spolku: byla to příprava a realizace „Živnostenské, zemědělské a lesnické výstavy“ (Gewerbe-, Land- und Forstwirtschaftsausstellung) v Těšíně v letech 1879–1880. Klub ve spolupráci s těšínským živnostenským spolkem vytvořil šestnáctičlenný přípravný výbor, který v krátké době připravil jednu z prvních hospodářských výstav

ve Slezsku. Slavnostně byla zahájena 22. května 1880 jejím prezidentem, těšínským advokátem dr. Sobiesławem Kluckým. Odborníci z klubu instalovali na výstavě např. do té doby vzácné elektrické osvětlení a připravili expozici ze svých sbírek stavebních kamenů a dřevin.

Na počátku nového století, v letech 1905–1908, se klub angažoval v diskusích o elektrifikaci města Těšína. Od roku 1905 se vedl spor o dodávky elektrické energie. Proti sobě stály dvě koncepce: zda kupovat elektrický proud ze závodní elektrárny třineckých železáren nebo zda vybudovat v Těšíně vlastní elektrickou centrálu.²⁴ Hutní ředitel Zeno Jedrkiewicz předložil návrh a finanční rozvahu varianty, počítající s odběrem z třinecké centrály, a za její přednost považoval to, že město ušetří obrovskou sumu za investici do vlastní elektrárny. Diskuse v klubu nebyla této myšlence nakloněna, poukazovalo se především na to, jak dlouho bude Báňská a hutní společnost a zejména za jakých podmínek dodávky do Těšína uskutečňovat, a byly vysloveny obavy, že doprava elektřiny z Třince do Těšína si vyžádá vysoké náklady. Diskuse pokračovaly i v následujícím roce. Většina klubu se přikláněla k variantě samostatné elektrárny. Byl však nastolen další nový spor. Dne 15. prosince 1906 za účasti těšínského starosty Leonharda Demela předložil inspektor dozoru nad parními stroji Wilhelm Nutz projekt vybudovat elektrárnu v sousedství městských jatek, kde by bylo možné hospodárně využít tamními parními kotly vyprodukovanou přebytečnou páru, a tím snížit výrobní náklady. Městský inženýr Dalf nadále obhajoval elektrárnu jako samostatnou, na jatkách nezávislý provoz. O vážnosti těchto debat svědčí, že k jednání byli přizváni i již zkušení praktikové, např. ředitel moravskostravských elektráren Armin Hartmann, který podpořil variantu samostatné centrály výkladem o technické koncepci a obchodním efektu těchto zařízení. Také v dalších otázkách komunální politiky se klub angažoval – svá dobrozdání zpracoval k projektu výstavby městského vodovodu, vyslovoval se k urbanistickým koncepcím, v roce 1909 adresoval magistrátu Těšína a zemskému výboru žádost o transformaci místního c. k. německého gymnázia na reformní reálné gymnázium, o němž byl přesvědčen, že lépe splní nároky na vzdělání v modernizujícím a technizujícím se městě a kraji. Permanentně se členové klubu vyjadřovali k návrhům legislativních úprav živnostenského podnikání, stavebnictví, k daňovým záležitostem apod.

Na veřejnost pronikal klub také svými společenskými akcemi. Od svého založení pořádal pravidelně každým rokem silvestrovské merendy. Účinkovali na nich především

členové klubu v nejrůznějších zábavných rolích (zpěváci, hráči na sólové nástroje, eskamotéři, kouzelníci, tanečníci apod.) a pravidelně spolupracoval i místní mužský pěvecký sbor, v němž někteří členové klubu zpívali, a se kterým klub sdílel po jistou dobu svou společenskou místnost. Ze zmínky o silvestrovské oslavě v roce 1904 lze soudit, že klub příležitostně sehrával ochotnická divadelní představení, zřejmě krátké vtipné jednoaktovky, jakou byla např. „Der Mord in der Kohlmessergasse“. Společenskými akcemi si připomínali různá významná výročí, např. 3. prosince 1898 padesáté výročí nástupu císaře Františka Josefa I. na císařský stolec. Tehdy např. klub ze svých prostředků věnoval 200 korun jako stipendium pro jednoho posluchače posledního ročníku některé z vysokých škol technických, pocházejícího z Těšínska.

Těšínský klub techniků hned od svého založení navázal kontakty s podobnými spolky prakticky na celém území rakousko-uherské monarchie: ve Vídni to byl „Österreichischer Ingenieur- und Architekten-Verein“ (zal. 1848), v Praze „Architekten- und Ingenieur-Verein für Böhmen“ (zal. 1875), „Deutscher polytechnischer Verein für Böhmen“ (zal. 1869), „Verein behördlich autorisierten Zivil-Ingenieure, Architekten und Geometer“ (zal. 1867) a „Jednota stavitelů v Království českém“ (zal. 1877). V Budapešti to byl „Magyar Mérnök és Építész-Egylet“ (zal. 1867), v Terstu „Società d'Ingegneri ed Architetti“ (zal. 1877), v Krakově „Krakowskie towarzystwo techniczne“ (zal. 1877), ve Lvově „Towarzystwo polytechniczne“ (zal. 1877). Z ostatních míst monarchie to byly technické a inženýrské kluby v Salcburku (zal. 1868), Štýrském Hradci (zal. 1873) a Brně (zal. 1876). Velmi intenzivní styky se rozvinuly s „Techniker Verein“ v Opavě. Ten byl založen v roce 1880, osoboval si právo „reprezentovat“ stav techniků a inženýrů celého Rakouského Slezska.²⁵

Leonhard Demel von Elswehr (1856–1915), starosta Těšína v letech 1892–1908 a 1913–1915, společně s těšínským Klubem techniků se výrazně zasadil o elektrifikaci města, Makowski, Mariusz: Sala Posiedzeń Rady Miejskiej w Cieszyńskim Ratuszu. Cieszyn 2006

Železářny ve Fryštátě (dnes již neexistující), r. 1914, Muzeum Těšínska

Spolky, resp. kluby techniků, vznikající v habsburské monarchii a v českých zemích ve druhé polovině 19. století, byly produktem překřížení dvou klíčových dílčích procesů modernizace:²⁶ vzniku a formování občanské společnosti a profesionalizace. K prostředkům, jimiž se etablovala občanská společnost a současně ke znakům, které ji odlišovaly od společnosti tradiční, patřily především samospráva, svoboda tisku a sdružování občanů do spolků,²⁷ jejichž prostřednictvím určité skupiny občanů pro sebe formulovaly a vůči společnosti jako celku hájily a prosazovaly své zájmy, uvědomovaly si svou identitu a prosazovaly svůj společenský prestiž. Specifickým typem občanských sdružení, spolků a klubů byly spolky profesní, tj. takové, jež byly budovány na principu příslušnosti k profesi.

Těšínský Klub techniků byl jedním z nich. Vyznačoval se rovností členstva a relativně silným postavením svého představenstva. Plnil hned několik funkcí: nesporně na nejpřednějším místě stálo úsilí o prohlubování a aktualizaci odborných vědomostí členů, k čemuž přispívala činnost přednášková, exkurze a bohatá odborná knihovna (vzdělávací a osvětová funkce). Sledoval však také širší společenské funkce. Měl se stát pro technickou a hospodářskou inteligenci Těšínska platformou hledání společných zájmů a vymezování se vůči společnosti (konstitutivní funkce). Měl být a stal se, jak jsme o tom uvedli řadu důkazů, základnou vytyčování společných zájmů členstva jakožto specifické společenské skupiny (fixace zájmů dovnitř skupiny) a konečně též východiskem pro prosazování těchto zájmů navenek.²⁸

The Technician's Club in Těšín between 1878 and 1910

From 1878, a professional association of technicians and professional managers operated in Těšín, not only for members from the town and the Těšín Region, but also from other provinces of the Austrian-Hungarian Monarchy. It featured equality of its members, it contributed to extending and updating professional knowledge of its members through rich presentation activities, excursions and a specialized library. Its best known members include e.g. the director of the Charles' Metallurgical Plant in Lískovec Adolf Hohenegger, the Těšín builder Fredrich Fulda or Gustav Josephy, the businessman from Bílsko.

POZNÁMKY

- Parsons, Talcott: Professions. In: International Encyclopedia of Social Sciences, 12. New York 1968, s. 545. K tomu Freidson, Eliot: The Theory of Professions: State of the Art. In: Dingell, R. – Lewix, P. (edd.): Sociology of Professions. New York 1983, passim.
- Siegrist, Hannes: Bürgerliche Berufe. Die Professionen und das Bürgertum. In: Týž (ed.): Bürgerliche Berufe. Zur Sozialgeschichte der freien und akademischen Berufe im internationalen Vergleich (= Kritische Studien zur Geschichtswissenschaft, 80). Göttingen 1988, zejména s. 38–42.
- Pokorný, Jiří: Čeští inženýři 1867–1939. In: Svobodný, P. – Havránek, J. (edd.): Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a v první polovině 20. století. Praha 1969, s. 113 ad.
- Siegrist, H.: Bürgerliche Berufe, zejména s. 38–41.
- Podrobný životopis viz Myška, Milan: Hohenegger, Ludwig. Biografický slovník Slezska a severní Moravy (dále jen BSSM), 4, 1995, s. 46–48. Z obsáhlých nekrologů upozorňují na Hingenau, Otto: Ludwig Hohenegger. Österreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen, 12, 1864, s. 292–294 a týž: Ludwig Hohenegger. Jahrbuch der geologischen Reichsanstalt, 14, 1864, s. 449 ad.
- Zemský archiv (dále jen ZA) v Opavě, fond Zemská vláda slezská (dále ZVSO), spolkové oddělení, č. k. 1363, čj. 5539/1878. Zde přiložena statuta klubu (vydána a vytištěna u Prochasky v Těšíně 1878).
- Hohenegger, Adolf: Der Techniker-Klub in Teschen von seiner Gründung im Jahre 1878 bis zum Beginne des Jahres 1910. Teschen 1911, s. 4–5.
- ZA v Opavě, fond ZVSO, spolkové oddělení, č. k. 1363.
- Tamtéž, s. 3.
- Tamtéž, s. 3 (zvl. § 3).
- ZA v Opavě, fond ZVSO, spolkové oddělení, č. k. 1363 (čj. 1459/1877). Doba založení spolku (1856) je uvedena v příloze k podání Dr. Rudolfa Bukowského, okresního hejtmána v Těšíně, z 8. února 1877. O spolku se zde výslovně uvádí, že „rein kulturelle Zwecke in Auge hat [...]“. Ve statutech spolku, schválených 20. září 1877, stojí, že účelem spolku je „die Vereinigung zu kollegialischem Verkehr und Förderung land- und forstwirtschaftlicher Interessen [...]“. Na přípravě se podílelo pět lesníků – zaměstnanců Těšínské komory, ředitel zemědělské školy Standacher, čtyři pachtýři komorních statků a Ing. Obtulowicz.
- Zakládající komitét vytvořili: Karl Stremcha, arciknížecí lesmistr v Těšíně; Karl Standacher, ředitel zemědělské školy v Chotěbuzi; Ludwig Zinsmeister, arciknížecí polesný v Těšíně; Adolf Stonawski, arciknížecí pachtýř statku v Mezivěti; Rudolf Kratochwill, arciknížecí pachtýř statku v Mostech u Jablunkova; Emil Gasch, arciknížecí pachtýř statku v Guldově; Karl Nemeček, zvěrolékař v Těšíně; Karl Heissig, arciknížecí pachtýř statku v Ohrazené; Johann Karbasch, arciknížecí lesmistr v Chotěbuzi; Adolf Frenzel, arciknížecí hajný v Morávce; Karl Wilke, arciknížecí adjunkt v Těšíně; a již zmíněný Obtulowicz. Viz ZA v Opavě, fond ZVSO, č. k. 1363.
- Srov. Myška, M.: Obtulowicz, Franciszek. BSSM, 6, 1996, s. 97–98 a nekrolog Ernst, Carl: Franz Obtulowicz. Österreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen, 45, 1897, s. 115–116.
- Srov. Myška, M.: Obtulowicz, Franciszek, s. 98 a nekrolog J. F.: Ing. Gustav Oelwein. Erzherzog Friedrichscher Eisenwerksinspektor i. R. Österreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen, 62, 1914, s. 722–724.
- Myška, M.: Kutscha, Theodor. BSSM – Nová řada, 2 (14), s. 54–55; nekrolog Köhler, Gustav: Ritter von Lisberg. Österreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen, 46, 1898, s. 47–48.
- Srov. poznámku č. 5.
- Neumann, Karl Walter: Ostschlesische Porträts. Biographisch-bibliographisches Lexikon von Österreichisch-Ostschlesien, 2. Berlin 1996, s. 206–207. Nekrolog v Silesia č. 48 z 18. 2. 1916.
- Myška, M.: Fulda. BSSM, 9, 1997, s. 36; nekrology Friedrich Fulda. Silesia č. 250 z 3. 11. 1909, s. 3; č. 251 z 4. 11. 1909, s. 6–8; č. 254 z 7. 11. 1909, s. 4.
- Srov. Myška, M. a kol.: Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska, 2. Ostrava 2008, s. 165; Gustav Josephy's Erben. Maschinenfabrik und Eisengieserei Bielitz. In: Die Gross-Industrie Österreichs, 3. Wien 1898, s. 87–89. Dále Zářický, Aleš: Josephy, Gustav. BSSM – Nová řada, 3 (15), 2002, s. 67–68.
- Srov. Hohenegger, A.: Der Techniker-Klub, passim.
- Srov. tamtéž, s. 14–16.
- Tamtéž, s. 79–104.
- Tamtéž, s. 16.
- Tamtéž, s. 50–54.
- Srov. např. Jahres-Bericht des Techniker-Vereines in Troppau für das 7. und 8. Vereinsjahr. Troppau 1895, s. 4.
- K tomu srov. např. Wehler, Hans-Ulrich: Modernisierungstheorie und Geschichte. Göttingen 1975, zejména s. 11–17.
- K situaci v české společnosti 19. století srov. informativní přehled Kafková, Renata: Spolčování – Geneze, význam v rámci občanské společnosti, stav bádání v české historiografii a jeho úkoly. Historie/Historica (Profesoru Milanu Myškovu k sedmdesátinám, Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis, 208), 10, 2003, s. 179–193.
- K tomu pro srov. Hwaletz, Otto: Zur ökonomischen, sozialen und ideologisch-politischen Formierung des industriell-gewerblichen Bürgertums. Das Beispiel der Industrievereine. In: Bruckmüller, E. – Stekl, H. (ed.): Bürgertum in der Habsburgermonarchie. Wien – Köln 1990, s. 17–23.

Hostinec Salajka v Horní Lomné

Radek Lipovski

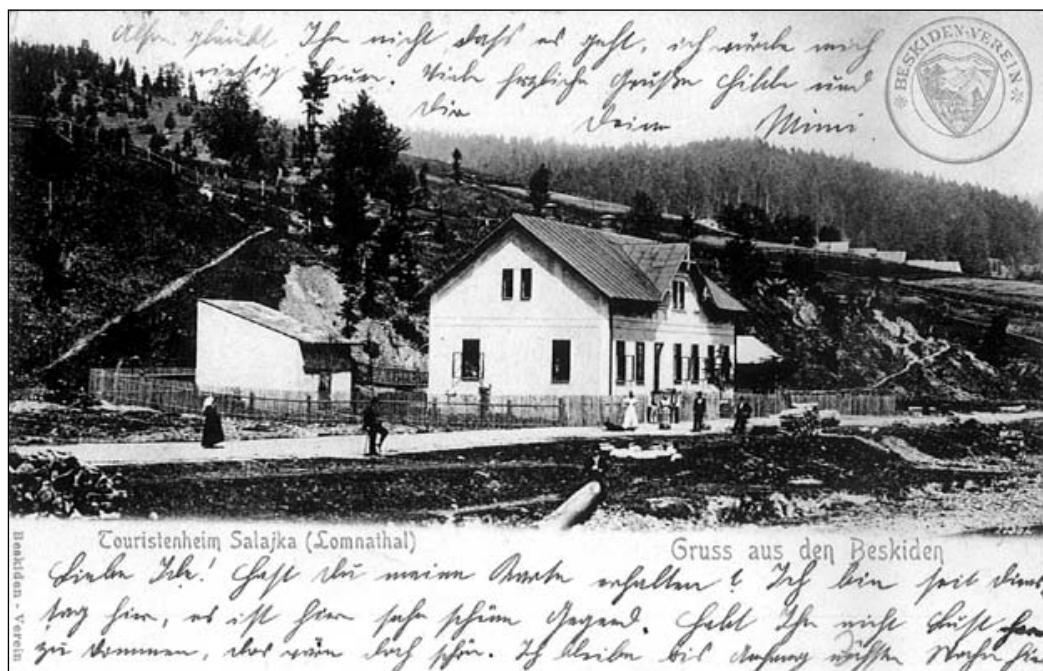
Přímý výzkum hostinců, zájezdních pohostinství a krčem se v historických tématech objevuje poměrně nedávno. V různých publikacích o dějinách jednotlivých obcí a měst se sice často vyskytly informace o místních hostincích, existují publikace o hostincích a jejich funkcích na určitém území s tématy každodennosti a etnografických problémů, nebo vznikly třeba popisy významných budov s hostinskými zařízeními v Praze. Ale studií věnovaných přímo konkrétním pohostinským zařízením lze najít poskrovnu. Zcela nedávno vydal olomoucký historik Josef Bieberle útlou monografii o olomouckých hospodách s názvem *Hospody – podpalubí společnosti*.¹ Josef Bieberle se tímto tématem začal zabývat na popud ostravského historika Milana Myšky, který vydal časopisecky několik studií o hostincích v obci Morávka v Beskydech.² Následující článek o hostinci Salajka a předchozí studie o hostincích v jablunkovské osadě Žihla³ povstaly rovněž z jeho popudu a konkrétního zájmu o beskydské krčmy. Nelze ovšem zapomenout na studii, která zřejmě byla impulsem pro bádání o hospodách v Beskydech a okolí. Ve sborníku vydaném in memoriam profesora Miloně Dohnala publikoval Martin Jemelka článek o hukvaldských hospodách⁴, čímž podnítl širší zájem o toto téma.

Výzkum vývoje hostinců naráží jako jakékoliv jiné historické bádání na problém pramenné základny. Většinou lze jen obtížně nalézt prameny k období 19. století a ani Salajka není

výjimkou. Přesto se dochoval pramen, který přinesl pár informací o existenci tohoto hostince před rokem 1900. Souvisel se skolem velmi významné osoby Těšínska. V roce 1895 zemřel příslušník habsbursko-lotrinského rodu arcikníže Albrecht, majitel těšínské komory. Jeho univerzálním dědicem se stal Bedřich (Friedrich), syn arciknížete Karla Ferdinanda. Dokud žil arcikníže Albrecht, působily v podhorské obci Lomná tři hostince s právy propůjčenými Těšínskou komorou na č. p. 23, 51 a 66. Tyto živnosti patřily Těšínské komoře, která je pronajímala i s povinným odběrem nápojů vyráběných v arciknížecích pivovarech a lihovarech. Po Albrechtově smrti se řešily pozůstalostní záležitosti a arcikníže Bedřich se rozhodl propůjčit pouze jedna práva na hostinskou a výčepní živnost v Lomné – na dům č. p. 51.⁵

Počátky hostince a příchod rodiny Pyszků

Hostinská koncese na dům č. p. 51 byla udělena 28. října 1869, ale až do roku 1895 se o něm nezachovala v zásadě žádná zmínka. V době projednávání jejího dalšího trvání po Albrechtově smrti provozoval hostinec Josef Martynek, jenž získal pronájem v roce 1892. Držel povolení k výdeji jídla, výčepu piva, vína, ovocného vína a lihových nápojů, což mu bylo i nadále umožněno. Hostinec se plně hodil k danému účelu: „*Tento dům byl po mnoho let zařízen*

Hostinec a turistická útulna Salajka v Horní Lomné, r. 1900, Muzeum Těšínska

jako hostinec a výčep na cestě do Salajky, plně vyhovuje výčepní činnosti a byl nepostradatelný pro dopravu a zásobování dělnictva [...] navíc je to v nejvyšší části Lomné (Salajky) hostinec jediný a nepostradatelný pro návštěvníky nově postaveného kostela [...].“ Obecní výbor pod vedením Paula Sikory se 24. září 1896 vyslovil za propůjčení obnovené koncese Josefu Martynkovi a 28. prosince 1896 totéž schválilo Okresní hejtmanství v Těšíně. Zprávu o schválení zaslalo obecnímu představenstvu v Lomné, ředitelství komory, Společenstvu hostinských a výčepních v Jablunkově (předseda Anton Ausschwitzer) a daňovému inspektorovi v Těšíně, protože všechny tyto instituce musely o nájemci vést agendu.

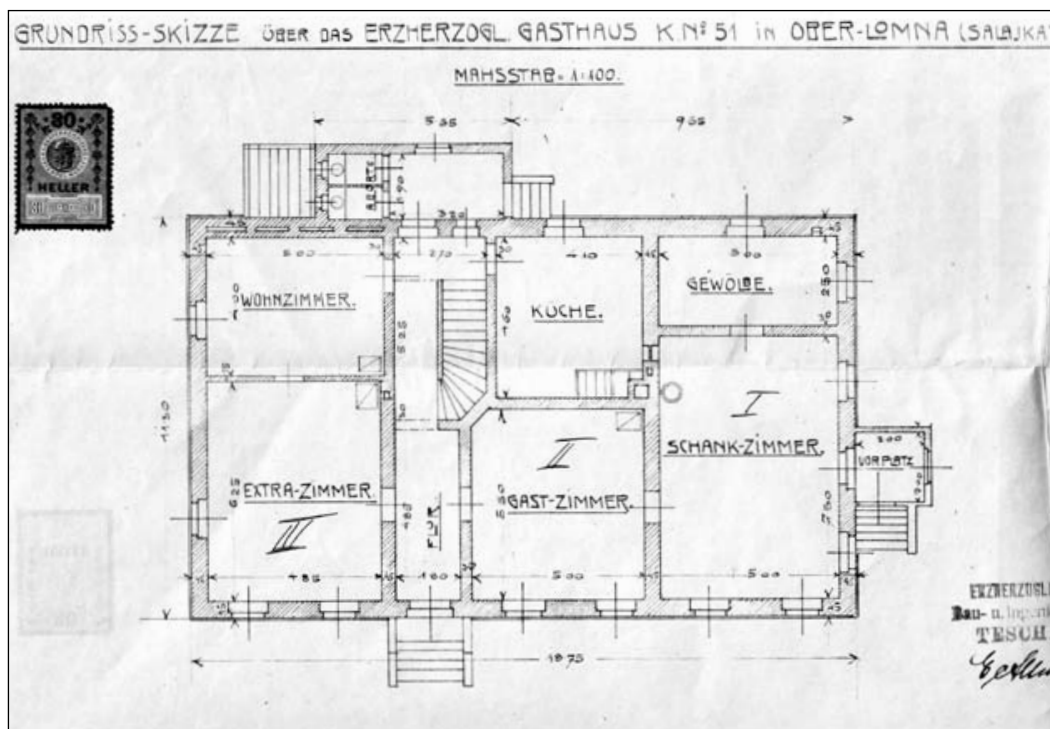
Hostinec sloužil především obyvatelům Salajky a Přelače, dvou velmi odlehlých částí obce, které byly osídleny až na počátku 19. století. Původně existovala v Přelači salaš, kterou však Těšínská komora v roce 1812 zrušila a zároveň vyhlásila, že hledá stálé pracovníky pro těžbu dřeva. Vznikla tak horská kolonie na kamenitých svazích v nadmořské výšce 600–700 m n. m. Horská políčka pochopitelně nemohla uživit zdejší obyvatele, kteří byli odkázáni na námezdní práci v lese.⁶ V roce 1900, kdy došlo k rozdělení Lomné na Horní a Dolní část, bylo v Horní Lomné 62 obytných domů.⁷ Josef Martynek se stal prvním hornolomňanským starostou.⁸

V roce 1906 odstoupil Josef Martynek od pronájmu hostince a nahradil jej Georg Pyszko. V srpnu 1906 byl Pyszko schválen Okresním hejtmanstvím, což dostala na vědomí obec Horní Lomná i četnická stanice v Dolní Lomné. Podle sčítání lidu v roce 1900 se Georg Pyszko narodil 15. ledna 1848 v Milíkově, ale od roku 1868 pobýval v Jablunkově, kde se v roce 1900 živil pohostinstvím, takže neměl problém získat členství v místním Společenstvu hostinských. Měl zapsáno evangelické vyznání a polskou obcovací řeč. Jeho manželka Eva se narodila 13. ledna 1863 v Bocanovicích, v Jablunkově pobývala od roku 1885 a byla katolíčkou. V době sčítání žili v Bělé v domě č. p. 6 a měli šest vlastních a dvě nevlastní děti (Ignatze a Franze Paduchovy). Vlastní děti Franz (*1891), Alois (*1894), Karl (*1897) a Elisabeth (*1899) měl Georg pravděpodobně s Evou, ale výrazně staršího Johanna (*1880) a Marii (*1878) spíše s předchozí manželkou. Všechny děti vyznávaly katolické náboženství.⁹

Ještě za pronájmu Georga Pyszka došlo k rozšíření koncese na hostinci. Ředitelství komory 7. února 1912 požádalo okresní hejtmanství o povolení koncesních bodů *a, e, f a g*: „*Neustále rostoucí turistický ruch v Horní Lomné však přinesl potřebu rozšířit koncesi [...] Ubytování*

*hostů (a) se muselo provádět již i dříve opakovaně, protože turisté, kteří se v letním i zimním čase v Lomné objevují, jsou namnoze nuceni tamtéž přenocovat a jiné ubytování je vyloučeno. Výčep umělých a polovičních vín (e), podávání kávy, čaje, čokolády a jiných teplých nápojů a občerstvení (f), jakož i držba povolených her (g) doplňují dosavadní hostinský podnik, jehož potřeba pro turistický ruch má stále větší význam [...].“¹⁰ Dosud držel hostinec práva *b, c a d*, tzn. výdej jídel a výčep piva, vína a lihovin. Rada zemské vlády slezské se v březnu téhož roku obrátila na představenstvo Horní Lomné, aby dodalo informace o zajištění bezpečnosti, morálky, zdravotních, požárních a policejních záležitostí pro hostinec. Představenstvo projednalo tuto otázku na zasedání 26. dubna 1912 a ujistilo o neexistenci policejních námitek, jen větší taneční lokál by měl být uzavřen a dostavěn. V prosinci 1912 bylo rozšíření koncese schváleno a hostinec mohl lépe sloužit novému fenoménu přelomu 19. a 20. století – turistice.*

V říjnu 1913 složil svůj pronájem Georg Pyszko a novým zástupcem se stal v tomto hostinci Paul (Paweł) Slowiaczek. Narodil se 28. dubna 1868 v Bocanovicích a tamtéž byl příslušný. Původně působil jako tzv. „financ“, tzn. finanční stráž v Horní Lomné, a v době žádosti o hostinskou koncesi byl na penzi. Měl tedy velmi dobré renomé u státních úřadů, odvedl poplatek jablunkovskému Společenstvu hostinských a získal kladné dobrozdání obecního představenstva v Bocanovicích: „*Paweł Slowiaczek, urodzony w Boconowicach i przynależny tamże posiada wszelkie warunki [...] dla objęcia gospody [...].“* Jako držitel hostince figuroval podle výpisu z firemního rejstříku ještě v roce 1921. V této době patrně podnik fungoval jako jediný v celé obci, protože v roce 1919 se sice snažilo představenstvo Horní Lomné získat koncesi na dům č. p. 43, tzv. „*starą gospodę*“, ale bezúspěšně. V žádosti argumentovalo také hostincem Paula Slowiaczka, kterému prý scházela konkurence: „*[...] Gospodski tejże nie posiadając konkurencji sprzedaje towary liche i drogo [...].“* Starostou byl v té době syn Georga Pyszka Johann, ale brzy jej nahradil právě Paul Slowiaczek.¹¹ Paul zemřel 19. února 1928 a k témuž dni se stala členkou Společenstva hostinských v Jablunkově jeho žena Marja Slowiaczek, která však brzy poté obdržela novou koncesi v Bocanovicích a z Horní Lomné se odstěhovala.¹² Marja byla dcerou Georga Pyszka,¹³ což byl pravděpodobně hlavní důvod, proč její manžel Paul Slowiaczek pronajal hostinec v roce 1913. Starosta Johann Pyszko tedy vlastně v žádosti z roku 1919 útočil na svého švagra.

*Pádorys arciknížecího
hostince Salajka
v Horní Lomné, r. 1910,
Státní okresní archiv Karviná*

Přestavba hostince na hotel na počátku 30. let 20. století

Salajka patřila pod velkostatek Těšínskou komoru, jehož existence byla zpečetěna již pádem habsburské monarchie a následně pozemkovou reformou. Horní Lomná byla důležitá hlavně pro těžbu dřeva, kterou převzalo Ředitelství státních lesů a statků ve Frýdku (dále ředitelství SLS), nový vlastník hostince. Ředitelství informovalo 20. dubna 1928 Okresní správu politickou, že hostinec č. p. 50 zadalo od 1. května 1928 Karlu Cholevovi, dosavadnímu nájemci hostince č. p. 181 v Krásné-Mohelnici. Jednalo se skutečně o Salajku, třebaže popisné číslo bylo původně 51. Karel Choleva byl schválen a svůj život na dlouhou dobu spojil s hostincem a hotelem Salajka.¹⁴ Tehdy byla hospoda „Salajka“ ještě skromný domek, za nímž stála ledárna a v ní kvádry ledu vysekávané v zimě z říčky Lomná.¹⁵ S hospodským prostředím měl Choleva značné zkušenosti. V letech 1919–1924 působil jako hostinský ve Starých Hamrech, 1925–1927 v Ostravici „U Dudy“ a nakonec v letech 1927–1928 v již zmíněné části obce Krásná – v Mohelnici.¹⁶

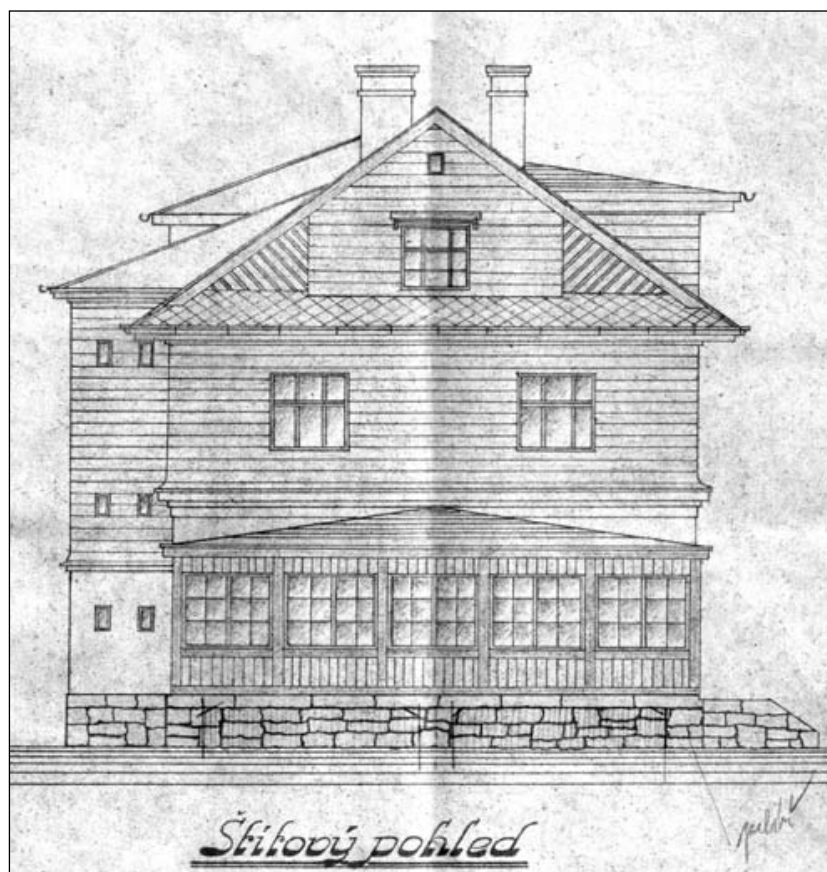
Na přelomu dvacátých a třicátých let 20. století postihla Československo ekonomická krize z nadvýroby, která vyvolala mj. rozsáhlou nezaměstnanost. Stát řešil danou situaci pomocí tzv. nouzových staveb, které probíhaly i na Těšínsku. Například v Dolní Lomné se opravovala Košicko-bohumínská dráha.¹⁷ Svým způsobem podobnou akcí se stala pravděpodobně také přestavba hostince Salajka na dům hotelového

typu v letech 1932–1933. V září 1932 uzavřelo ředitelství SLS s Karlem Cholevou dohodu, podle níž měl nájemce přispět na přestavbu 45 000 Kč¹⁸ za podmínky, že tato suma bude státem splacena v průběhu 15 let trvání nájmu. Choleva měl tedy zajištěn nájem na dalších 15 let, a ten měl ještě snížen každý rok o 3 000 Kč. Projekt stavby činil 141 920 Kč, ale konečný účet vybraného stavitele, zednického a tesařského mistra Richarda Klimka z Jablunkova, dosáhl 84 566 Kč.¹⁹ Povolení stavby bylo pochopitelně komplikovanější. Ředitelství SLS požádalo 8. října 1932 o komisionální šetření za účelem nástavby a přístavby hostince, které proběhlo o 18 dní později. Účastnili se ho vrchní komisař politické správy Dr. Jiří Stafiniak, technický rada Ing. Robert Drkal, vrchní zdravotní komisař Dr. Josef Vocásek, za ředitelství SLS vrchní lesní správce Ing. Arnošt Altmann a lesní správce Ing. Eduard Jabůrek, za obec starosta Josef Sikora a za Společenstvo hostinských Otakar Bocek. Podle protokolu z tohoto šetření měl dosavadní hostinec stojící u obecní silnice stavebně zachovávat budovu s podkrovím, sklep pod pravým křídlem a staré, dřevěné a nezpůsobilé záchody u jámy (hnojiště). Hostinské místnosti byly částečně větrány kanálky ve zdi. Ředitelství chtělo přistavět patro a podkroví s pokoji pro hosty a hostinského, každé podlaží opatřit dvěma splachovacími záchody, pokoje kamny a petrolejovými lampami a v přízemí postavit kachlová kamna. Pitnou vodu měly zajistit studny s pumpami.

Okresní úřad udělil 19. prosince 1932 povolení úprav za podmínek, které zněly ve zjednodušené podobě takto:

- 1) dodržení předpisů slezského stavebního úřadu
- 2) dveře hlavního vchodu otevírání směrem ven
- 3) zazdění dveří mezi nálevnou a skladištěm
- 4) přichycení samonosných schodů železným nebo železobetonovým nosníkem
- 5) úprava komínových dvířek ve sklepe
- 6) v kuchyni kolem sporáku ohnivzdorný materiál do šířky 60 cm
- 7) podobně ostatní kamna
- 8) v záchodové přístavbě pisoár, dveře se samozavírači a sklopná okna
- 9) záchodová žumpa větrání nad střechou zvláštní rourou o světlosti 18 cm
- 10) alespoň v jednom okně každé hostinské místnosti ventilace sklopným křídlem
- 11) schodiště obklopeno ohnivzdornými stěnami
- 12) schody ze sklepa vyústění v síni
- 13) „zábradelní madlo schodů budiž opatřeno knoflíky bránícími sjíždění po zábradlí“
- 14) půda ohnivzdorně oddělena od schodiště a prvního poschodí
- 15) při komínových hlavicích lávky pro kominíka
- 16) vybavení hostinských pokojů: „kovová lůžka s přísl. nočními stolký, aspoň 1 židle, umyvadlo s nádobkou pro vyplachování úst zvlášť pro ten účel označenou a věšák na šaty“

Boční pohled
na Hotel Salajka, r. 1932,
Státní okresní archiv Karviná

- 17) hasicí automaty
- 18) plivátka s vodní náplní a nápisy zákazu volného vyplivování
- 19) v pokojích lampy s kovovou nádobou pro hořlavinu
- 20) v pokojích vyvěšení sazeb
- 21) po ukončení úprav žádost o kolaudaci.

K těmto podmínkám bylo připojeno ještě upozornění, aby byly práce završeny do konce roku 1933. Hlavními požadavky se stala evidentně bezpečnostní a hygienická pravidla. Zajímavou informaci přinesl bod 3), podle něhož bylo skladiště v dané době užíváno jako obchod.

Již 20. července 1933 oznamovala četnická stanice v Dolní Lomné, že „[...] *nadstavba a adaptace státního turistického hotelu v Horní Lomné čís. 50 jest až na nátěr oken a dveří provedena a nových místností se již používá.*“²⁰ V pátek 6. října 1933 v 10 h dopoledne proběhla kolaudace hotelu, na níž se kromě většiny účastníků komisionálního šetření podílel i nájemce Karel Choleva. Podle kolaudačního protokolu byly v průběhu úprav provedeny určité změny. Především bylo do všech místností zavedeno elektrické světlo a vedle pisoárů se zřídila malá místnost pro benzínový motor a dynamo na výrobu elektrické energie. Malé výtky byly odstraněny do konce roku 1933 a rozšíření koncese na ubytování hostů bylo schváleno obcí i Společenstvem hostinských v Jablunkově.

V letech 1935–1936 proběhla ještě přestavba hospodářské budovy u hostince, která obsahovala prádelnu, místnost pro tři chlévy, kur-ník, dřevník a tři garáže. Pro stavbu vyčlenilo Ministerstvo zemědělství 24 000 Kč a znovu byla zadána Richardu Klimkovi, protože předložil nejlevnější nabídku.²¹ Následně se musela přivést do hostince voda z nového pramene, neboť dosavadní zdroj nevyhovoval svou kvalitou. Nový pramen se nacházel na parcele Jana Hrušky (č. p. 48) ve výši asi 1 m nad úroveň střechy hostince, čímž byl zajištěn spád. Stavbu vodovodu provedla firma Karel Sochorek, továrna na ústřední topení a vodovody Paskov. Ministerstvo zemědělství uvolnilo na stavbu 22 000 Kč. Kolaudace vodovodu proběhla 13. srpna 1936, ale nájemci bylo doporučeno, aby za velkých mrazů nechal otevřený výpustný kohoutek.²²

Obtížné předválečné časy a soudní spor Karla Cholevy

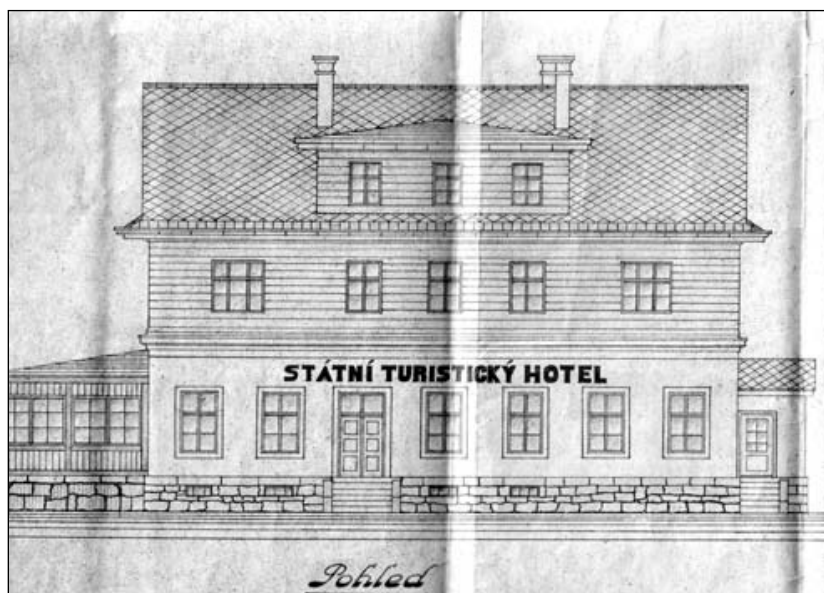
Ekonomická krize na počátku 30. let značně poznamenala i pohostinskou živnost. Karel Choleva byl závislý na přísunu turistů, ale turistika neměla zrovna na růžích ustláno. Proto musel Choleva několikrát žádat o slevu na nájmu. Již

v sezoně 1934/35 měl snížen nájem o 3 000 Kč, tzn. ze 14 600 na 11 600 Kč. Rovněž v následující sezoně mu bylo podobně vyhověno, i když v tomto případě musel prokázat, že odebral 213 hl lihu ze státní rafinerie v ceně 8 051 Kč a 40 ha. V srpnu 1937 se již Choleva nespokojil jen se slevou a žádal přímo o snížení nájemného na 12 500 Kč. Uvedl šest důvodů:

1. „Nájemné 14 600 Kč bylo vyměřeno v době, kdy byla dobrá konjunktura a zároveň velký turistický ruch. Tento pak v pozdějších letech značně ochabl [...]“
2. V roce 1937 měl dobře obsazený podnik v červenci, ale v srpnu nastalo deštivé počasí a hosté nepřijeli.
3. Investoval 6 000 Kč do diesellového motoru k elektrickému osvětlení.
4. Sokolský tábor obdržel koncesi na hostinskou živnost ve svém srubu, čímž se snížila návštěvnost Salajky.
5. „Místní obyvatelé, vzhledem že podnik je státní a tudíž český, tento úplně ignorují a chodí do hostince polského [U Johanna].“
6. V roce 1938 se mělo nájemné zvýšit na 18 000 Kč, ale vzhledem ke zhoršení podmínek prosí nájemce naopak o jeho snížení.²³

Správa SLS v Lomné doporučila schválit snížení nájmu, ale ředitelství žádost zamítlo pro všeobecné zlepšení hospodářských poměrů. Vždyť se Choleva sám zmínil, že v červenci měl podnik dobře obsazen.

Choleva tedy se žádostí o snížení nájmu neuspěl, ale do situace v roce 1938 výrazně promluvily nečekané události. Po záboru české části Těšínska polskými vojsky na počátku října 1938 musel Choleva hotel opustit. V žádosti z 10. října 1938 o částečnou náhradu škod způsobených zábohem hotelu uvedl, že „[...] na místě nemohl setrvat, jelikož jako činnému členu místních českých spolků a zvláště Nár. Gardy 35 bylo mu vyhrožováno a v posledních dnech byl upozorněn starostou obce a tajemníkem, že za jeho osobní bezpečnost nemůže obec ručit.“ Do přestavby budovy investoval 45 000 Kč, z čehož mu bylo umořeno zatím 15 000 Kč, takže ještě 30 000 Kč by mu mělo být vráceno. Navíc zaplatil celý nájem na rok 1938/39 (15 510 Kč), ale z tohoto nájmu nemohl v důsledku událostí čerpat. Podrobně vyjmenoval také ztráty na inventáři, např. 18 stolů na verandě (1 260 Kč), 70 židlí na verandě (3 150 Kč), 10 stolů v cizineckých pokojích (500 Kč), 17 umývacích souprav (2 380 Kč), světelné zařízení (1 920 Kč) atd. Ředitelství SLS postoupilo jeho žádost na „Delegaturu Dyrekcji Nacielnej [sic!] Lasów Państwowych“ v Těšíně, ale její odpověď byla pochopitelně zamítavá,

protože s ní Karel Choleva žádnou smlouvu neuzavřel a prý nechal hotel pustý. Proto ředitelství SLS nechalo na Cholevovi, aby se domáhal svých práv na polském státu sám.

V takové chvíli neměl Choleva sebemenší šanci cokoli vymoci. Novou příležitost vycítil po vytvoření protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939. Ředitelství SLS však opět jeho žádost odmítlo, protože „[...] již bývalý Československý stát v důsledku přivtělení části státního území k Polské republice pozbyl vlastnictví řečeného nájemního objektu. Tím byl zmařen účel celé nájemní smlouvy [...]“. Třetí pokus učinil Karel Choleva po vypuknutí války a začlenění Těšínska do německé Říše, ale tentokrát se nechal ve sporu zastupovat JUDr. Svatoplukem Šmírákem z Frýdku. Žádost o navrácení 29 250 Kč zaslali 13. listopadu 1939. Finanční prokuratura v Brně se sice vyjádřila, že od prvního zamítavého výnosu nastala změna, tzn. hotel už nestojí na území cizího státu, ale zároveň se nenachází na území protektorátu. Prokuratura šalamounsky uplatnila tzv. doložku rebus sic stantibus: „[...] strany přestávají býti vázány smlouvou, jestliže se hospodářské poměry od doby uzavření smlouvy tak značně změnily, že nelze více po jedné nebo po druhé straně rozumně a spravedlivě žádati, aby slíbené plnila [...]“. Proto prokuratura navrhla, že by se mohl spor vyřešit eventuálním dalším pronájmem hotelu.

Jenže Karel Choleva asi neměl zájem o vedení hotelu Salajka na území Říše. Na ředitelství SLS, tedy na protektorát, podal 6. července 1940 žalobu k civilnímu soudu v Brně. Jmenoval při tom dva svědky, kteří mu měli potvrdit, že nemohl v hotelu po polském záboru zůstat. Když v říjnu 1940 urgoval výslech svých svědků, prohlásil, že se svědectví týkají výlučně této okolnosti: „[...]“

Přední pohled
na Hotel Salajka, r. 1932,
Státní okresní archiv Karviná

dne (asi) 3. října 1938 dostavil se před hostinec „Salajka“ v Lomné Vilém Mocek, polský učitel v Lomné a v přítomnosti polesného Jana Vojtěcha a lesního Jana [sic!] Štábla prohlásil, že jako Čech nemáme tam co hledat a s pohrůžkou, že zůstaneme-li tam, že nám za životy neručí [...].“ Oba svědci byli zaměstnanci lesní správy, což mohlo možná působit určité problémy, ale oba v zásadě Cholevovu výpověď potvrdili při výsleších u Okresního soudu ve Frýdku 25. října 1940. Jan Vojtěch, polesný v Krásné-Mohelnici, vypověděl: „Dne 2. října 1938 byl jsem vedoucím polesí Dol. Lomná a v noci z 2. na 3. října jsem utíkal, neboť Horní a Dolní Lomnou zabrali Poláci. Před mým útěkem [...] vybili Poláci okna v mé myslivně a svědku Jaroslavu Štáblovi, který byl v sousedství na Salajce polesným, odcizili některé věci a hajnému Kaletovi veškeré zbraně, střelivo a dalekohled bojůvkáři, převlečení za polské důstojníky. Viléma Mocka jsem znal a vím o něm tolik, že byl polským předákem, a to velmi agresivním a [...] byl ve skupině osob, které ničily státní telefon a když se na to obrátil polesný Štábl, aby neničili státní majetek, tu odpovídal Mocek, že Češi ať odejdou, že nemohou za jejich životy ručit, poněvadž se blíží polské bojůvky a místnímu vedení polskému se vymkla moc nad nimi z rukou. Ježto žalobce byl českým předákem vůdčích českých spolků, mám za to, že další pobyt jeho na Salajce znamenal by ohrožení jeho života [...]“. Hajný Jaroslav Štábl, jenž v době výslechu působil ve Starých Hamrech, podal velmi podobnou výpověď.

Nelze říci, že by oba svědci byli nějak ovlivnění svým zaměstnavatelem. Ostatně ani ředitelství SLS nechtělo popírat nucený útek Karla Cholevy z Horní Lomné. Finanční prokuratura v Brně se sice snažila přimět ředitelství SLS, aby svědecky prokázalo, že Choleva nemusel opustit Salajku, ale ředitelství to odmítlo. Zato navrhlo svědka Rudolfa Jordana, který mohl dosvědčit, že Cholevovi byla dána možnost znovu převzít hotel. Ing. Rudolf Jordan, vládní rada v. v., působil toho času jako vedoucí lesního úřadu v Bílsku a tamtéž byl vyslechnut u úředního soudu 11. prosince 1940. Již za arciknížete Bedřicha byl jmenován lesmistrem v Lomné a v tomto úřadě strávil asi 22 let. Odešel odtud sice těsně před nástupem Karla

Cholevy na Salajku, protože v roce 1927 se stal ředitelem státních lesních statků na Podkarpatské Rusi, ale o situaci v Lomné se nadále zajímal a po odchodu do důchodu v roce 1937 zajížděl do hotelu Salajka na návštěvy ze svého bydliště v Moravské Ostravě. Poláci zřídili v hotelu konzum s výčepem, a když Jordan v březnu 1939 opět navštívil Horní Lomnou, našel prý Salajku v zuboženém stavu. V září 1939 nastoupil Jordan znovu na lesní úřad v Lomné a den po nástupu ho navštívil Choleva, který se zajímal o pokračování v nájmu hotelu. Jordan ovšem nabyl dojmu, že Choleva ve skutečnosti neměl zájem hotel provozovat, protože se již vícekrát neobjevil, a přitom věděl, že by byl vhodným kandidátem i z politického hlediska. Mezitím byl hotel pronajat někomu jinému.

Karel Choleva se zřejmě po celé období války zdržoval na katastru obce Ostravice. Byl zmínován jako obyvatel Ostravice, Starých Hamrů-Hamrovic (dnes v katastru Ostravice) a jako nájemce hotelu „Travný“ v Pražmě. Z Horní Lomné mohl odvézt nějaký inventář, protože ve své výpovědi o útěku zmínil, že požádal lesní správu, aby při evakuaci budov přibrala také Salajku, což se údajně stalo. Na druhou stranu 19. prosince 1938 žádal ředitelství SLS o vydání dokladu o provozování hostinské živnosti, protože všechny své dokumenty zanechal v Horní Lomné, což by naznačovalo velmi náhlé opuštění místa. Spor Karla Cholevy s protektorem byl přerušen podle vládního nařízení č. 251/1940 Sb. již v roce 1940.

Změny nájemců za druhé světové války

Po začlenění Těšínska do německé Říše v roce 1939 se novým vlastníkem Salajky stala pruská státní lesní správa se sídlem v Katovicích (Die Preußische Staat-Forstverwaltung). Konkrétně spadal hotel pod lesní úřad v Lomné, jenž 26. června 1940 uzavřel nájemní smlouvu s Peterem Machnikem s platností od 1. července 1940 do 30. června 1946, tzn. na šest let. Obě strany měly právo smlouvu vypovědět s lhůtou čtvrt roku. Nájemce se mj. zavázal udržovat všechny objekty v dobrém stavu, provádět na své náklady opravy, vyřídit a odvádět pojištění proti požáru. Nájem činil 100 RM (říšských marek) za měsíc. Peter Machnik přišel do Lomné z Laurahütte u Katovic (dnes součást obce Siemianowice Śląskie), kde provozoval v letech 1924–1940 hostinec „Machnik“. Narodil se 30. ledna 1897 ve Fannygrube, další průmyslové lokalitě u Siemianowic, v letech 1911–1914 se učil číšníkem a v letech 1920–1924 se tímto povoláním živil. Jeho žena Elisabeth, rozená

Pilarek, se narodila 21. srpna 1902 v Mysłowicach u Katovic.²⁴

Dosavadní nájemce Karel Choleva byl v dotazníku vyplněném Peterem Machnikem označen jako „Pole“, i když o jeho polské národnosti by se dalo s úspěchem pochybovat. Jeho útěk a krátké období vlády Poláků zanechalo hotel v dosti špatném stavu. Podle zprávy úředního komisaře v Jablunkově z 20. srpna 1940 scházely roury u kamen, nefungovala některá zařízení (např. ventilátor), některá okna byla rozbitá, většině hostinských pokojů scházely nábytky, a pokud někde byl, pak se jednalo o staré skříně z hlavní správy majetku v Katovicích (Haupttreuhandstelle), které se ukázaly jako naprosto nevyhovující. Scházelo rovněž ložní prádlo, celý hotel potřeboval vymalovat, novou fasádu a natřít okna, dveře a všechny dřevěné součásti. Úřední komisař konstatoval, že náklady na rekonstrukci by měly obnášet zhruba 7 000–8 000 RM a výdaje na vnitřní zařízení kolem 5 000–6 000 RM, přičemž nový nájemce měl k dispozici jen 6 000 RM. Navíc upozornil na neustále slábnoucí turistický ruch: „*K tomu se ještě přidává, že cizinecký ruch v hotelu Saleika ochabuje den ode dne. Turisté, kteří kdysi v tomto hotelu bydleli, ho již v budoucnosti nevyhledávají, protože současné poměry jsou velmi primitivní. Momentální stav je cizineckému ruchu velice škodlivý.*“

Na nedobry stav hotelu a jeho potřebné zlepšení upozornil rovněž šéf lesního úřadu v Lomné Bungeroth, když žádal v září 1940 o udělení koncese Machnikovi, protože ji dosud neměl, ačkoli již platil nájem. Obnova Salajky byla podle něho důležitá pro její oblibu u výletníků a turistů z hornoslezské průmyslové oblasti: „*Jak je Vám snad rovněž známo, lesní správa vlastní v Horní Lomné hotel Salajku, jenž byl odjakživa oblíben jako výletní podnik a dnes získává stále větší oblibu u turistů z východních částí hornoslezské průmyslové oblasti, protože mnoho lidí nemá možnost podnikat delší cesty. Pro jiné naléhavé úkoly se lesní úřad nemůže po obsazení Záolší zabývat opravou a opětným pronájmem zdemolovaného hotelu. Rovněž je nutno nejdříve s konečnou platností zrušit nájemní smlouvu s někdejším českým nájemcem [...].*“ Lesní úřad údajně nežádal o udělení koncese ve svém zájmu, protože své peníze dostával, nýbrž ve prospěch ubohé obce Horní Lomné, pro niž příliv turistů znamenal velký ekonomický přínos, a ve prospěch oněch rekreace chtivých obyvatel průmyslových oblastí, kteří toužebně očekávali otevření hostince v krásném údolí říčky Lomná.

Peter Machnik nevydržel v hotelu Salajka ani celou válku, natož do roku 1946. Osudným se mu zřejmě stala národní příslušnost. Pochopitelně

se úřady od počátku zajímaly o jeho původ a předchozí působení. Krajské vedení NSDAP v Těšíně mu v říjnu 1940 odmítlo vystavit politické vysvědčení o bezúhonnosti, protože v místě pobýval jen krátce. Úřad zemského rady se tedy obrátil do Katovic, odkud přišla 8. října 1941 zpráva policejního prezidenta. Podle ní měl Machnik v Laurahütte do počátku roku 1941 kiosek s výčepem piva. Z hlediska politického byl nespolehlivý, protože byl nakloněn „polství“, a podle katovického gestapa mu musel být odepřen pro zachování státní bezpečnosti přístup k provozu hostince.

V listopadu 1942 stáhl jablunkovský komisař Machnikovi koncesi, což ve zprávě úřadu zemského rady odůvodňoval novým vlastníkem hotelu Salajka, zámeckým pivovarem v Těšíně (Graf Larisch Mönnich'sche Schlossbrauerei Teschen), jenž si údajně našel jiného vhodného nájemce. Machnik vlastnoručně napsal dopis vládnímu prezidentovi v Katovicích, v němž se snažil dokázat svoji bezúhonnost. Označil se za účastníka první světové války, kam vstoupil jako dobrovolník již 6. srpna 1914 ve svých sedmnácti letech. V roce 1915 byl poprvé zraněn, po vyléčení se přihlásil na frontu podruhé, roku 1916 byl znovu, tentokrát těžce, raněn a odvezen do anglického zajetí. Tímto tvrzením chtěl dokázat své německví, kterého se prý nevzdal ani v meziválečném Polsku. Zmínil také svou dosavadní proněmeckou činnost: „*Jen na okraj poznamenávám, že jsem nevynechal jediný okamžik, abych výchovně a propagačně nepůsobil na goralské obyvatelstvo. NSDAP mě nyní určilo blockwaltrem [taky Blockleiter – přednosta bloku, několika domů, či bytů]. Jsem členem DAF, NSV a BDO.*“²⁵ Své pracovní zkušenosti

Pohled do údolí Horní Lomné s Hotelem Salajka, v pozadí údolí Lačnovského potoka, okolo r. 1935, Muzeum Těšínska

Hotel Salajka na pohlednici z Horní Lomné vydané Karlem Cholevou, uprostřed farní kostel Povýšení sv. Kříže, dole česká škola a sokolská ozdravovna, okolo r. 1935, Muzeum Těšínska

dokládal více než dvaadvacetiletou praxí v oboru a připomněl, že hotel převzal za obtížných okolností a musel do něho investovat mnoho peněz. Navíc bylo nutno vyrovnat se s těžkými dopravními podmínkami, tzn. velkou vzdáleností od Jablunkova a špatným stavem vozovky. V neposlední řadě argumentoval svými třemi dětmi, které musel uživit.

Den před vypršením koncese, 30. prosince 1942, se Machník pokusil ještě jednou prosit o její udělení, ale opět neuspěl. Už předchozího dne, 29. prosince, sestavil popis hotelu pro uzavření smlouvy nový nájemce Hermann Altwein. Salajka měla tehdy v přízemí šenkovnu, sál, kuchyň, obytný pokoj, spíž, jídelnu a dřevěnou verandu. V prvním patře se nacházelo devět hostinských pokojů a v druhém šest, plus čtyři komory. K hotelu patřily také chlévy, garáž, lednice (sklep s ledem) a malá zahrada. Hermann Altwein měl toto vše najímat od 1. ledna 1943 na neurčito za 6 % celkového obrátu a 2 % z prodeje tabákových výrobků. Musel odebírat a čepovat pivo zámeckého pivovaru, ale jinak měl stejné podmínky jako Machník. Altwein se narodil 6. dubna 1890 ve městě Zeitz v Sasku-Anhaltsku, zatímco jeho žena Frieda, roz. Schuldt, 13. září 1897 v Rostocku. Pro řízení hotelu měl určité předpoklady, protože byl činný v oboru od roku 1920, ale hlavně patřil mezi tzv. staroříšské Němce (Altreichsdeutscher). O jeho dalším osudu se nepodařilo zjistit více.

Stručný vývoj po druhé světové válce

Na své místo ve vedení Salajky se po válce vrátil Karel Choleva. Správa státních lesů v Lomné informovala 15. ledna 1946 Okresní národní výbor v Českém Těšíně, že se Karel Choleva hostince ujal v červnu 1945 a o měsíc později navrhla lesní správa pokračovat v jeho nájemní smlouvě běžící od roku 1932 s přestávkou v období okupace. Ze smlouvy tedy zbývalo stále devět let a sedm měsíců. Nájemce se zavazoval provést nutné úpravy na svůj účet a prozatím mu měl být stahován pouze nájem z bytu, protože pro špatné dopravní i turistické podmínky se nemohl provoz hotelu rozjet. Smlouva měla vstoupit v platnost až 1. května 1946. Finanční prokuratura připomínkovala tuto smlouvu dosti důrazně. Především doporučovala přesnější vymezení Cholevova závazku opravit hotel, tzn. sestavení inventáře, přesnou formulaci typu úprav a upřesnění, že nájemce tyto úpravy dělá bez nároku na jakoukoliv náhradu (podtrženo i v originále). Prokuratura upozornila na žalobu Karla Cholevy na Protektorát právě pro náhradu za opravy, ale v tomto případě se jednalo o poněkud neférovou poznámku, jelikož při původní přestavbě Choleva přispěl ve formě půjčky státu.

Kvůli obnovným pracím si lesní správa napsala o přiděl příslušných lihovin pro tento podnik až na konci roku 1945. V dubnu 1947 zažádal Choleva o povolení umístit v podniku prodejnu „Budoucnost“, protože oprava hotelu byla tak nákladná, že nezbylo prostředků na zřízení obchodu, ačkoli místnosti byly k dispozici: „Jediný obchod v místě jest veden neodborně, takže lesní personal, taktéž lesní dělníci a ostatní místní občané jsou nuceni své životně důležité nákupy obstarávat až v 13 km vzdáleném Jablunkově neb v Morávce, která jest ještě odlehlejší.“²⁶ Onen „neodborně vedený obchod“ měl pravděpodobně znamenat provozovnu v hostinci „U Johanna“, jak vyplynulo z další části textu, v níž Choleva vysvětloval, proč nelze platit nájem 16 420 Kčs ročně: „[...] pro 600 obyvatel jsou v místě 3 hostinské koncese, a to stát. hotel Salajka, sousední hostinec a obchod Pyszko Jan č. p. 100 a ozdravovna Sokolské župy Jana Čapka v Hor. Lomné.“ Na konci roku 1948 zaslalo ředitelství státních lesů zprávu o hotelu Salajka finanční prokuratuře v Brně. Choleva si obstaral vlastní kovový inventář, a proto byl hostinec najat bez inventáře. Plné nájemné se začalo vybírat až od 1. května 1947 vzhledem k nepříznivým obchodním podmínkám a v tomto měsíci udělilo ředitelství Cholevovi souhlas s pronájmem dvou hotelových místností prodejny „Budoucnost“.

Komunistický puč v roce 1948 zřejmě neměl velký vliv na postavení Karla Cholevy v podniku, protože hotel byl stále státní. K 31. říjnu 1949 byl stále uveden jako nájemce hostince.²⁷ Podle pamětníků působil v tomto zařízení i po začlenění hotelu pod národní podnik Restaurace a jídelny. Měl syny Karla a Mirka a jednu nebo dvě dcery. Asi někdy na počátku 50. let se vrátil s rodinou zpět na své rodné Frýdecko-Místeko. Na jeho místo nastoupil jakýsi Lefner, jemuž lidé pro židovský původ v opilosti říkali: „Žid še šmiot, až mu sroł.“ (Žid se smál, až mu sral.). Dělávali si z něho tímto způsobem legraci, ale on se nikdy nenechal rozčítit. Po něm se ve vedení Salajky vystřídal Mandys, Karcz,²⁸ Jan Molinek, František Kukuczka, krátce Jaroslav Opočenský a možná ještě i další. Podnik se v průběhu doby stal součástí Beskydských hotelů a restaurací. Po sametové revoluci koupil Salajku Stanislav Kawulok z Hrádku, jenž ji pronajímal. Od roku 2005 ji začal provozovat sám se

svou rodinou. Provedl rozsáhlou přestavbu budovy a obnovil věhlas Hotelu Salajka.²⁹

*Současná podoba
Hotelu Salajka, r. 2009,
foto Radek Lipovski*

Salajka Inn in Horní Lomná

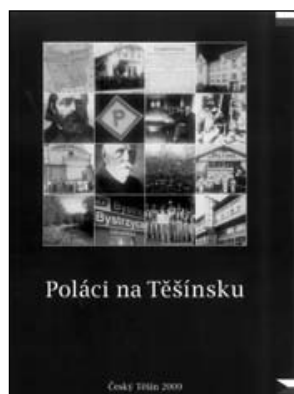
The article maps the history of one of the best known inns in the Jablunkov Region - Salajka Hotel in Horní Lomná in the Beskydy Mountains. The predecessor of the present structure was the older inn operated till 1906 by Josef Martynek, the village mayor, among others. Before 1928, the inn was rented by Karel Choleva. In years 1932–1933, reconstruction of the former inn to a one-storey house of a hotel type was realized. The article describes more of the Choleva's life and the history of the inn in years 1938–1945 and it also describes the development till the present time.

POZNÁMKY

- 1 Biebler, Josef: Hospody: podpalubí společnosti. Olomouc 2009.
- 2 Myška, Milan: Beskydská krčma Bebek. Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek, 8, 2007, s. 145–170; týž: Beskydská krčma Horák na Morávce-Nytróvé. Tamtéž, 9, 2008, s. 134–154; týž: Karczma beskidzka Horák w Morawce-Nitrowej. Kalendarz Śląski, 46, 2010, s. 177–184.
- 3 Lipovski, Radek: Hostinec Heinrichshof v jablunkovské osadě Žihla. Těšínsko, 52, 2009, č. 2, s. 17–22; týž: Hostinec U Žida neboli U Ploszka v jablunkovské osadě Žihla. Těšínsko, 52, 2009, č. 3, s. 20–25.
- 4 Jemelka, Martin: Hospody a šenky pod hukvaldským hradem (1870–1950). In: Pavelčíková, N. (ed.): Hukvaldské etudy. Sborník studií in memoriam profesora Miloně Dohnala (14. 6. 1924–30. 3. 2004). Ostrava 2004, s. 86–99.
- 5 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) v Karvině, fond Okresní úřad Český Těšín (Těšín) (dále jen OÚČT), inv. č. 426, sign. XII/130, č. k. 107. Veškeré následující informace pocházejí z této inventární jednotky, nebude-li uvedeno jinak.
- 6 Pitronová, Blanka: Vznik, počátky a feudální rozvoj horské vsi Lomné na Jablunkovsku. Těšínsko, 22, 1979, č. 2, s. 8.
- 7 Grobelný, Andělín: K vývoji obce Lomné u Jablunkova za kapitalismu. Těšínsko, 22, 1979, č. 4, s. 17–22.
- 8 Hasáková, Alena: Počítání oveček v Horní Lomné na konci století. Horní Lomná 2000, s. 75.
- 9 SOKA Karviná, fond OÚČT, inv. č. 63.
- 10 SOKA Karviná, fond OÚČT, inv. č. 426, sign. XII/130, č. k. 107. Veškeré následující informace a citace pocházejí z této inventární jednotky, nebude-li uvedeno jinak.
- 11 Hasáková, A.: c. d., s. 75.
- 12 SOKA Frýdek-Místek, fond Společenstvo hostinských živností Jablunkov, kniha 1 (nezinventarizováno).
- 13 Tuto skutečnost napověděl životopis Johanna Pyszků sestavený Jaroslavem Zahradníkem nedlouho po jeho smrti. Uchoval se v soukromém vlastnictví vnučky Johanna Pyszků Drahomíry Szkanerové z Horní Lomné: Zahradník, Jaroslav: Jan Pyszků z Horní Lomné, věrný syn goralské země. Zapsáno 20. října 1964.
- 14 SOKA Karviná, fond OÚČT, inv. č. 693, sign. V/11, č. k. 227. Veškeré následující informace pocházejí z této inventární jednotky, nebude-li uvedeno jinak.
- 15 Hasáková, A.: c. d., s. 34. Viz také Korbelařová, Irena – Peter, Václav – Wawreczka, Henryk – Žáček, Rudolf: Beskydy a Pobeskydí 1895–1939. Český Těšín 2001, s. 61.
- 16 SOKA Frýdek-Místek, fond Společenstvo hostinských živností Jablunkov, kniha 1 (nezinventarizováno).
- 17 Grobelný, Andělín: c. d., s. 20; Myška, Milan: Jednota – boj – vítězství. K 30. výročí stávky stavebních dělníků v Dolní Lomné. Těšínsko, 5, 1962, č. 3–4, s. 23–25.
- 18 V období první republiky se používala zkratka KČ pro československou korunu.
- 19 Zemský archiv (dále jen ZA) v Opavě, fond Ředitelství státních lesů a statků Frýdek (dále jen ŘSLS), díl I., inv. č. 726, sign. 136/125.
- 20 SOKA Karviná, fond OÚČT, inv. č. 693, sign. V/11, č. k. 227.
- 21 ZA v Opavě, fond ŘSLS, díl I., inv. č. 726, sign. 136/125.
- 22 Tamtéž, inv. č. 724, sign. 136/113.
- 23 ZA v Opavě, fond ŘSLS, díl I., Pronájem hotelu „Salajka“ (les Lomná), inv. (dále jen ZA) č. 703, sign. 135/24. Veškeré následující informace a citace pocházejí z této inventární jednotky, nebude-li uvedeno jinak.
- 24 SOKA Karviná, fond Úřad landráta Těšín, inv. č. 42, č. k. 21. Veškeré následující informace pocházejí z této inventární jednotky, nebude-li uvedeno jinak.
- 25 DAF (Deutsche Arbeitsfront) = organizace zaměstnavatelů a zaměstnanců; NSV (Nationalsozialistische Volkswohlfahrt) = dobročinná organizace; BDO (Bund Deutscher Osten) = organizace Němců z východních území k podpoře německví.
- 26 ZA v Opavě, fond ŘSLS, díl I., inv. č. 703, sign. 135/24. Veškeré následující informace a citace pocházejí z této inventární jednotky, nebude-li uvedeno jinak.
- 27 SOKA Karviná, fond ONV Český Těšín (1945–1948, dodatky), inv. č. 81, č. k. 79.
- 28 Snad Karel Karcz, hostinský z bývalého Heinrichshofu, popř. jeho syn Jan Karcz. Viz Lipovski, R.: Hostinec Heinrichshof, s. 22.
- 29 Podle vzpomínek Antonína Stryczka (*1936), rodáka z Horní Lomné, jenž prožil celý svůj život v malém dřevěném domě nad hostincem Salajka, a Drahomíry Szkanerové, dcery Vladislava Pyszků, někdejší kuchařky v hostinci „U Johanna“ a současné kuchařky v Hotelu Salajka. Rozhovor s oběma pamětníky proveden 2. ledna 2009 v restauraci Hotelu Salajka.

Jak překládat pojem Zaolzie?

Libor Martinek

V poslední době se mi dostaly do rukou dvě publikace, které pracují s pojmem „Zaolzie“. První napsal historik prof. Mečislav Borák, jmenuje se *Očima Poláků. Historie a současnost československo-polských vztahů a polská menšina v Československu v zrcadle polského tisku na Těšínském Slezsku v letech 1989–1992* (Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis – Supplementa, VII, 2010). Druhá, *Poláci na Těšínsku. Studijní materiál* (Český Těšín 2009), je kolektivní monografie a byla vydána v českém jazyce Kongresem Poláků v České republice.

Mečislav Borák užívá pojmu Zaolzie „z důvodů čistě praktických“ jako „označení sporné části československého Těšínska (bývalé politické okresy Fryštát a Český Těšín) Poláky užívaný termín Zaolží (Zaolzie)“. V poznámce pak uvádí, že „vhodná podoba českého překladu tohoto termínu byla konzultována s Ústavem pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i. (sdělení Ivany Svobodové z 29. října 2009)“. Vzhledem k tomu, že jsem byl nápomocen při korekturách této práce, telefonoval jsem dr. Svobodové, aby mi vysvětlila, proč navrhuje takový a ne jiný překlad polského pojmu. Její argumenty jsem přijal, neboť v té době jsem nabyl dojmu, že zde může docházet ke kolísání přízvuku na první slabice (srov. Záalpí i Zaalpí, ale je třeba Zakavkazí, rovněž ne vždy měkkí souhláska -í předchozí samohlásku). Domníval jsem se také, že tvar Zaolží je vhodný kvůli zachování slovtvorného základu, ve kterém je „z“. Prof. Borákovi jsem tedy jiný překlad pojmu nenavrhoval. Ostatně byl k dispozici názor autority, jakou představuje zaměstnanec Ústavu pro jazyk český.

Redaktoři publikace *Poláci na Těšínsku* přijali stejný překlad pojmu (Záolží), ostatně prý pod vlivem M. Boráka jako jednoho z autorů kapitol, protože vhodná podoba tohoto termínu již byla konzultována se zmíněným ústavem. Rozdíl mezi oběma texty publikací je v tom, že v monografii *Poláci na Těšínsku* pojem Záolží má daleko širší rozsah; v podstatě se jím zde rozumí území, které se v historiografii tradičně označuje jako české Těšínsko. Obsah pojmu byl v publikaci osvětlen Bohdanem Małyszem, doktorandem historie Jagellonské univerzity v Krakově.

Małysz v učeně nazvané kapitole *Kontroverze současnosti v dějinné souvislosti*¹ (zároveň máme k dispozici české slovo spory, které je vhodnější než kontroverze, přičemž autor pojem užil slovo kontroverze spíše ve významu rozporu, zatímco český význam termínu kontroverze souvisí se

slovním utkáním) píše o tom, že údajně prosazují „na první pohled krkolomný a nepřirozený, avšak formálně logický z hlediska slovtvorby termín Záolží“. Není to už na první pohled přímo logický rozpor?

Asi by bylo vhodné uvést v literatuře na konci kapitoly moji publikaci, kde tento pojem vysvětluji a objasňuji jeho správný překlad. On totiž vůbec není krkolomný a nepřirozený, právě naopak – z hlediska slovtvorby je zcela logický a řekl bych zvukově přirozený a „pěkný“; s „estetickým aspektem“ výslovnosti se víceméně obracím na čtenáře uvyklého češtině, protože v polštině jsou všechny slabiky krátké, přízvuk je realizován na předposlední slabice (na penultimě). Srovnej Záluží (to, co je za luhy), Záalpí (to, co je za Alpami), Záblatí, (to, co je za blaty), Zákampí (to, co je za Kampou) atd. Je třeba zejména vysvětlit to, že přípona -í pro tvoření místních jmen typu nábreží, zápraží, zátiší a podobně se připojuje ke změkčené variantě předchozí souhlásky. Je-li touto souhláskou -z, měkkí se v -ž. Předpona je v tomto případě dlouhá, srovnej: zákoutí, zákampí, nároží, přístřeší, nádvoří apod. Naopak právě Zaolží jako název pro terén za řekou, která se jmenuje Olza, je termín nesprávný z hlediska slovtvorby a českému uchu značně krkolomně znějící!

Pokud se Mgr. Małysz na mé názory v hlavním textu kapitoly odvolává, měl některou moji práci uvést, což mimochodem souvisí s citační etikou. Alespoň by se slušelo připomenout tu první, kde navrhuji překlad termínu Zaolzie jako Záolží, tj. v *Polské literatuře českého Těšínska po roce 1945* (překladu pojmu se znovu vracím v *Polské poezii českého Těšínska po roce 1920*).

Škoda, že se pedagogové a studenti, jimž je určena česky psaná příručka *Poláci na Těšínsku*, nedozvědí, proč prosazují zrovna tvar Záolží, aniž bych si myslel, že zrovna já mám nárok na věčnou pravdu, jak jsem ostatně demonstroval při ústupku vůči názoru I. Svobodové.

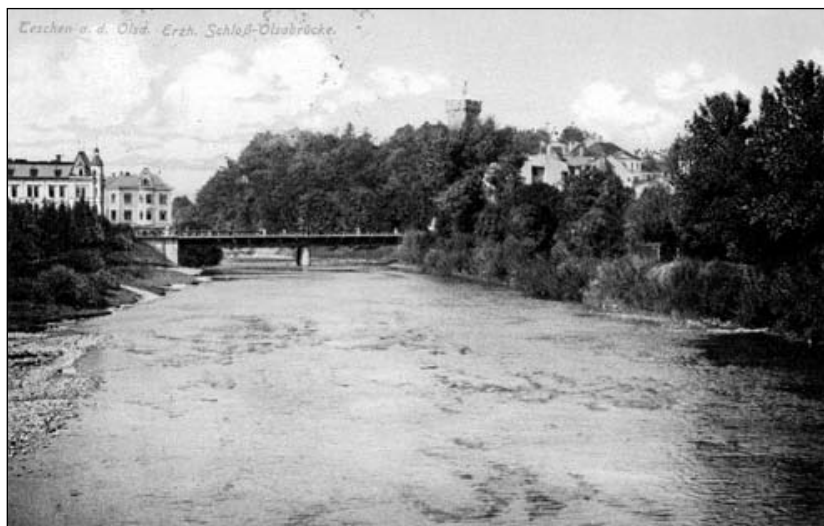
Nicméně Małyszova poznámka na téma české slovtvorby, kterou nezná a jako rodilý Záolžan patrně neodvozuje správně česky, mě *sine ira et studio* podnítila k další argumentaci. Je třeba se opřít ještě o další výzkumy, a to zejména historie hláskových podob, abychom správně posoudili, který tvar pro území za řekou Olzou (česky nesprávně Olší) je vhodný pro adaptaci polského pojmu Zaolzie/Zaolze.

Nemá smysl obšírně vysvětlovat, že jméno řeky je tak prastaré, že jeho polská i česká podoba jsou adaptací předšlovanského tvaru. Nevíme, jak

ti, co řeku takto pojmenovali, přesně vyslovovali souhlásku *-l-* a následující sykavku. Slované na toto území přišli (rozumí se na soutok řeky s Odrou) cca v 7.–8. století. Tehdy vyslovovali dvojí, podle některých autorů snad trojí *-l-* a rozlišovali tři řady sykavek jako v dnešní (velko)polštině. Současná česká výslovnost je vzdálenější než současná výslovnost polská výslovnosti tehdejší. Poláci vyslovují *-l-* měkce a *-z-* v nominativu singuláru po ztvrdnutí nepůvodně, v nepřímých pádech však zachovali výslovnost *-z-* poloměkcou. To vedlo české obrozence k představě, že výslovnost *Olza* s tvrdým/středním *-l-* a ztvrdlým *-z-* je nesprávná a že je třeba upravit ji tak, aby, ač na konci je *-a*, byla sykavka před *-a* změkčená. S výslovností *-l-* nemohli dělat nic, protože od doby Husovy je české *-l-* ve všech pozicích jen střední, měkké se vyslovuje jen v nářečích, též slezských. Výsledkem tohoto purismu je podoba *Olše*, kterou podle „řádoby akademické“ úpravy slezských „buditelů“ přijala i oficiální kodifikace zeměpisných názvů po roce 1918. Je to podoba umělá a ještě nesmyslnější je násilná úprava místních jmen typu *Louky nad Olší*, *Bystřice nad Olší*, která nemá historické zdůvodnění.

Poláci začali, pokud vím, termínu *Zaolzie* užívat po druhé světové válce, aby označili území, začleněné od dvacátých let minulého století do ČSR. Jak uvádí česká historiografie, historicky toto území polské nebylo a není. Naopak etnografové dokazují, že pro obyvatele *Zaolzia* je příznačný polský etnos. Dialekt je typicky přechodový mezi češtinou a polštinou, téměř do konce 19. století.² Obyvatelstvo na tehdy rakouském území mluvilo jen tímto dialektem a na úřadech německy. Jeden z řady důvodů, proč se mnozí obyvatelé *Zaolží* hlásí k polské národnosti a dnes navštěvují polské školy, je dán aktivitou *Macierzy Szkolnej* v Těšíně od roku 1885, zatímco z české strany obdobná aktivita neexistovala (až na drobné výjimky jako Česká beseda, snahy pastora Winklera, které neměly dlouhého trvání). V každé obci byla zakládána polská škola, přišli tam učitelé z tehdejší *Haliče* (prakticky z Krakova) a rakouské úřady tomu daly volný průchod. (Jiný byl vývoj na Opavsku.) České úřady po roce 1920 byly postaveny před hotovou věc. Po roce 1945 zesílily v Polsku aktivity směřující ke změně státní hranice na úkor ČSR, což bylo odmítnuto nejen Benešem. Poláci ve snaze pojmenovat území podle nich polské, vymysleli termín *Zaolzie*, v němž ve shodě s domácími úpravami na švu morfémů změkčili *-z-* před koncovkou vycházející z praslovanského *-ǫje*.

Jádro problému, jak o něm uvažujeme, je v tom, že čeština má jen dvě řady sykavek oproti třem (velko)polským řadám. Navíc je tu fakt lingvisticky nevhodné úpravy jména řeky do podoby

Olše. Kdyby se historik Borák neobracel náhodou na ÚJČ, ale konzultoval třeba v Brně prof. Rudolfa Šrámka, který je Slezan a dnes nejpovolanější odborník na tuto problematiku, určitě by se nedověděl, že je správný tvar *Zaolží*. Jelikož délka *-á-* je mimo diskusi už proto, že tvary s českým *Za-* jsou proti duchu češtiny, krátkost může hájit jen neoborník. Jiná je otázka podoby sykavky. Názor, že *-z-* je správně, může prosazovat jen nositel českých nářečí, tedy Pražan, zřejmě i pražský bohemista, který sice působí v poradně, ale nezabýval se dialektologií. Mohl vycházet z toho, že jména zakončená na *-za*, například *koza*, mají v odvozených tvarech stáří mladšího než z 11. století *-z-* a nikoli *-ž-* (kozel, kozí, Kozojedy...) – tedy od *Olza* by podle toho mělo být nevhodně *Zaolží*. Jenže podoba *Olza* je prastará a v nářečích včetně spisovné slovenštiny, která tu má stav blízký slezským a dalším našim nářečím, je měkčení prováděno podle jiného místního úzu; například je (slovensky spisovně) od *Prievidza* obyvatelské *Prievidžan*, česky spisovně *Prievidzan*. Máme-li rozhodnout mezi *Zaolžím* a *Zaolzím* nebo *Zaolžím* či *Zaolším*, musíme si uvědomit, že všechny jsou

Řeka Olše v Těšíně, pohled po proudu, vpravo Hradní vrch, okolo r. 1910, Muzeum Těšínska

Meandr řeky Olše v Hrádku, místo opředené pověstmi o rytíři Belkovi, r. 2010, foto Vladimír Bichler

nečeské! Tvary Záoľží/Zaoľzí nerespektují oficiální kodifikovaný tvar substantiva, jiný tvar Záoľší/Zaoľší nerespektuje historii. Kdybych měl některý z nich doporučit, navrhl bych neužívat žádného z uvedených tvarů, pokud k tomu nejsme přímo nuceni konkrétní situací překladu pojmu Zaoľzie, tedy ve smyslu kalku. Borákem výše vymezenému prostoru navrhuji říkat západní část Těšínska (s malým z proto, že to není oficiální geografický název). Přitom tento region nelze směřovat se šíře myšleným českým Těšínskem, jak činí zcela neuzuálně autoři příručky *Poláci na Těšínsku*.³ Také proto, že z našeho pohledu Zaoľzie není *za*, ale *před* onou řekou (ve skutečnosti by šlo mluvit o jakémsi ještě podivnějším Předolší). A hlavně Zaoľzie není termín s historií. Dokonce bych řekl, že vzhledem k historii kraje je to termín neopodstatněný.⁴ A dodal bych, že spor o dlouhé *á* a podobu sykavky je celkem

nevýznamný, proto jsem odmítl nabídku předsedy Kongresu Poláků v ČR Józefa Szymeczka, formulovanou snad v dobrém rozmaru, abychom na téma termínu Zaoľzí uspořádali konferenci.

Těšínsko je celek s dlouhou historií, jeho rozdělení po první světové válce je fakt daný jejím výsledkem. Poláci mají právo na sebeurčení a na tom, že ho realizovali v době, kdy byli utlačováni Habsburky, Prusy i Rusy, není nic ponižujícího. Na Těšínsku, které historicky patřilo ke Koruně české, žijí jak lidé s polským, tak českým národnostním cítěním (obvykle se při těchto úvahách bohužel zapomíná i na obyvatele se slovenským či jiným národnostním povědomím).⁵ Češi jako majoritní etnikum ve státě to musejí respektovat a zbytečně nepočesťovat polské termíny, nejsou-li z našeho hlediska ústrojně utvořeny – byť jsme se o to v našem článku *bona fide* již pokusili.

POZNÁMKY

- 1 B. Małysz v něm prezentuje své otřesné neznalosti. Namátkou: neví, že Česká Ves u Jeseníku je poprvé doložena roku 1416 s německým obyvatelstvem v názvu Böhmischdorf, znění Česká Ves je zapsáno poprvé roku 1583, soudí se, že obec založili kolonisté z Čech, kteří buď brzy odešli, nebo přijali němectví (něco podobného, ale v opačném gardu, jako Německé Knínice u Miroslavi aj., vše v čistě českém kraji). Dále píše o názvu Český Těšín a neuvědomuje si, že název byl zaveden k odlišení od jména města na polské straně. Češi nemají souhlásku odpovídající polskému Ci- před -a-, vyslovili by Ť a pouhé Těšín nestačí. Toto město je menší než jak Karviná, tak i (dnes) Třinec a možná další slezská města, proto nemůže být za nynější státní hranice střediskem kraje a nebylo by udržitelné mít tam sídlo okresu. Małyszova kritika územního uspořádání z roku 1960 je namístě jen z malé části. Víme, že (na rozdíl od dnešního uspořádání) tu byla v 50. letech 20. století důkladná geografická expertiza a vycházelo se i z prognóz vývoje zalidnění, které zčásti nevyšly. Na Ostravsku nevyšly proto, že se sem stěhovali i lidé ze Slovenska a jižní Moravy, zatímco do českého pohraničí s výjimkou severočeské uhelné pánve přicházeli lidé jen ze středních Čech. Tím se stalo, že Pošumaví v rozporu s prognózami zůstalo málo osídlené a tamější okresy se staly malými, zatímco v okolí Ostravska se vytvořily velké okresy a na Moravě dva obří kraje (moravské měly být tři, také Olomouc) ve srovnání s malým Jihočeským. Opodstatněný je názor, že jedno další okresní město, například Třinec, tu ještě mělo být, ale není podložen soud, že hranice okresů by měly kopírovat hranice tradičních nářečí, tj. hranice by měla vést po rozvodí Ostravice a Olzy. Kritérii je víc. Rovněž Małyszovo hodnocení názvu Palackého *Dějin národa českého v Čechách a v Moravě* je nedůvodné, Palacký nemohl psát dějiny Slezska v letech, kdy nepatřilo k českému státu, odtud název.
- 2 Hranice Těšínska jsou dány územním rozsahem knížectví. A hlavně: podoba nářečí není pro posouzení národního vědomí podstatná, mohli bychom uvést řadu příkladů nejen z Evropy. Nositelé téhož nářečí jsou mnohdy jednou té, jindy oné národnosti, větší dopad má často náboženství než dialekt. A posuzujeme-li dialekt na Jablunkovsku, Třinecku či Karvinsku, nemůžeme srovnávat se spisovnou češtinou či polštinou, ale vždy se sousedními dialekty na obou stranách, tedy u nás s ostravským typem lašského nářečí a v Polsku s krakovským dialektem malopolským. Nebudu se pouštět do podrobností, jen základní údaje: od češtiny se dialekt posuzovaného území neliší polohou přízvuku ani kvantitou, liší se hláskoslovně tzv. rozpuštěnou nazalizací a využíváním tupých sykavek, dále se liší existencí samohlásky *u* (přední *u*) a větším rozsahem *o* vzniklého z *a*. Od polštiny se různí velkými rozdíly v lexiku a výslovnosti typu *pynta* (pata), *gymba* (huba), větším využitím vokálu *y*, odlišnostmi ve skloňování i časování, např. *Jo sym neñi* (nejsem) a naprostým nemazurčením, dokonce výslovností měkkých sykavek místo tvrdých (š místo s apod.; malopolská nářečí to mají opačně). Obyvatelům Těšínska říkali Krakované aj. „vasrpoláci“, byli to často vorarí po Visle, jejich „polské“ nářečí bylo hodně odlišné. A musíme připomenout, že na Hlučínsku (pod Pruskem) je více obcí, kde podobně jako v Branici se až do roku 1945 udržel dialekt od původu český, patřící k opavskému podtypu. Až po připojení k Polsku obyvatelstvo splynulo s Poláky. Polský dialekt tam v sousedství žádný nebyl, polské obyvatelstvo po roce 1945 nebylo nářečně homogenní, dnes se tam hovoří spisovně polsky. Z těchto důvodů není zcela namístě mluvit o „polském etniku“ Těšínska. O jednotlivých obcích

- jsou pravdivé informace v knize Hosáka a Šrámků *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*. Małyszem zmíněné údaje o Petru Bezručovi z hlediska jednotlivých obcí podle názvů básní jsou poplatné době. Národnostní povědomí v básnickově vrcholné tvůrčí éře bylo jiné než dnes, lidé se hlásili jednou tam, jindy jinam ze zistných důvodů, protože příslušnost byla výhodou/nevýhodou podle charakteru režimu. Konjunkturální přístupy u příslušníků národnostních menšin mnohdy převažují dodnes. Považovat názor Petra Bezruče za nesprávný je křivdou na autorovi *Slezských písní*, a že se později názory lidí měnily, souvisí i s posuny v mezinárodní situaci a polohou státních hranic.
- 3 Z map k Małyszově příspěvku se dozvídáme, že tzv. Zaoľzí je oblast zabraná roku 1938 Polskem, tj. území přechodového česko-polského nářečí. To se samozřejmě nekryje se „západním Těšínskem“, protože nejzápadnější Těšínsko, prakticky povodí Ostravice, již patří k jinému typu nářečí a za okupace zůstalo v protektorátu. (Viz mapa na s. 105.) Je-li tomu takto, pak se musíme ptát, proč Poláci vůbec termín Zaoľze/Zaoľzie zavedli, protože řeka Olza tvoří státní hranici jen od Českého Těšína po Karvinou a zhruba od Dětmárovic po ústí do Odry.
- 4 Řada obcí na horním toku Olzy a okolí Petrovic je pro Poláky „Předolžím“. Termín je tedy neústrojný a jakékoli pokusy „adaptovat“ jej hláskově do češtiny, jak jsme je již uvedli či ještě nějak jinak, bude vždy neoprávněný. To si nakonec uvědomuje i B. Małysz (viz s. 105 dole). Název území bude třeba opsat jinými slovy. Jestliže by přicházelo v úvahu Borákovu pojetí, pro které výše navrhuje pojmenování „západní Těšínsko“, pak nejzápadnější část Těšínska, prakticky ta, která je v povodí Ostravice, takto Poláky míněna není. (Označení „střední“ nebo „jižní“ Těšínsko je geograficky nekorektní a ani by nevystihovalo důvod takového vydělení.) Bude nutno vymezovat pomocí jiných termínů. Z hlediska lingvistické geografie se západní hranice tohoto území zhruba kryje se svazkem isoglos, které oddělují tzv. lašskou nářeční skupinu od tzv. přechodových nářečí (proč „přechodových“ a ne „polských“ jsme již vysvětlili; samozřejmě nelze přijmout okolnostmi vynucenou Kellnerovu terminologii). Mluvmě tedy o „oblasti přechodových nářečí“. Anebo o „oblasti polské menšiny“. V každém případě opisně.
- 5 Naprostá neznalost problematiky číší z Małyszova tvrzení, že „jazyk dominující ve školství v předvečer národního obrození byl totožný s jazykem místního lidu“. Termín je tedy neústrojný a jakékoli pokusy „adaptovat“ jej hláskově do češtiny, jak jsme je již uvedli či ještě nějak jinak, bude vždy neoprávněný. To si nakonec uvědomuje i B. Małysz (viz s. 105 dole). Název území bude třeba opsat jinými slovy. Jestliže by přicházelo v úvahu Borákovu pojetí, pro které výše navrhuje pojmenování „západní Těšínsko“, pak nejzápadnější část Těšínska, prakticky ta, která je v povodí Ostravice, takto Poláky míněna není. (Označení „střední“ nebo „jižní“ Těšínsko je geograficky nekorektní a ani by nevystihovalo důvod takového vydělení.) Bude nutno vymezovat pomocí jiných termínů. Z hlediska lingvistické geografie se západní hranice tohoto území zhruba kryje se svazkem isoglos, které oddělují tzv. lašskou nářeční skupinu od tzv. přechodových nářečí (proč „přechodových“ a ne „polských“ jsme již vysvětlili; samozřejmě nelze přijmout okolnostmi vynucenou Kellnerovu terminologii). Mluvmě tedy o „oblasti přechodových nářečí“. Anebo o „oblasti polské menšiny“. V každém případě opisně.

Jablunkov na skle malovaný

Ilona Pavelková

V letošním roce oslavil své životní jubileum Antoni Szpyrc, malíř obrázků na skle. Při této příležitosti Muzeum Těšínska připravilo výstavu *Jablunkov na skle malovaný – obrázky na skle Antoni Szpyrc* ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově. Výstava představila tvorbu amatérského výtvarníka, který navazuje na lidové tradice a pro svůj výtvarný projev využívá techniku podmalby na skle.

Antoni Szpyrc (*1. ledna 1950) pochází z Jablunkova a od roku 1972 bydlí ve Vendryni. Profesionálně působil jako technik v Třineckých železárnách. Už od mládí se zajímal o lidové prostředí na teritoriu Těšínského Slezska. Studium lidové kultury se věnoval ve Folkloristické sekci při Hlavním výboru PZKO v Českém Těšíně, vedl Klub Twórców Ludowych při Folkloristické sekci a byl členem Uměleckého spolku Beskyd při Muzeu Beskyd ve Frýdku-Místku.

Jeho zájem jej přivedl na počátku 80. let 20. století k malování obrázků na skle. Nechal se inspirovat lidovými předlohami, které v 18. a 19. století běžně zdobily venkovské interiéry. Svůj první obrázek s názvem *Pár v jablunkovském kroji* vytvořil v roce 1980. Téma pro své obrázky nachází v lidovém prostředí, zobrazuje zvykoslovné náměty (např. velikonoční zvyky, mikulášské skupiny), lidové kroje (jablunkovský, horalský a těšínský), řemeslníky a řemeslnické dílny (hrnčíře, pekaře, řezníky, ševce aj). V posledních letech se hlavním zdrojem jeho tvorby staly výjevy z minulosti Jablunkova. Jako rodák má k tomuto městu velice vřelý vztah, který se odráží v jeho dílech, kde přibližuje období konce 19. a první poloviny 20. století. Předlohou těchto obrázků je autorova bohatá sbírka fotografií starého Jablunkova. Dotváří tak na historicky věrném podkladě atmosféru již neexistujících uliček, zaniklých řemeslnických dílen, hostinců a cukráren. Především u těchto dílek lze postihnout navištacké pojetí jeho tvorby. Obrázky maluje pouze štětci směsí temperových, akrylových a latexových barev.

Jeho obrázky nalezneme ve sbírkových fondech Muzea Těšínska, Muzea Beskyd Frýdek-Místek, Muzea Śląska Cieszyńskiego, Muzea Beskidzkiego im. Andrzeja Podzorskiego ve Visli. Antoni Szpyrc se od počátku své tvorby aktivně účastní řady výstav. Pravidelně vystavuje na folklorních slavnostech Gorolski Święto v Jablunkově a Slezské dny v Dolní Lomné. Svou tvorbu prezentuje rovněž v zahraničí, především v Polsku a na Slovensku. Szpyrcovy obrázky se nacházejí

i u soukromých osob nejen u nás, ale také např. v Litvě, Francii, Rakousku, Německu, Anglii, Kanadě či USA.

Antoni Szpyrc je také dlouholetým spolupracovníkem Muzea Těšínska. Muzeum představilo jeho tvorbu na výstavě *Oživené tradice* (Český Těšín, 1987) a *Jablunkov na skle malovaný – obrázky na skle Antoni Szpyrc* (Jablunkov, 2002). Autor rovněž poskytl fotografie ze svých sbírek pro stálou expozici *Z minulosti Jablunkova a okolí* (Jablunkov, 2001) a výstavu *Městečko pod horami* (Jablunkov, 2005). V roce 2009 s ním etnografka Muzea Těšínska Wiesława Branna připravila dokumentární film *Malované na skle* v rámci projektu *Podmalby na skle, technika a dílo* realizovaného za finanční podpory Ministerstva kultury ČR.

Jubilant se vedle malování obrázků věnuje studiu a shromažďování písemných a fotografických materiálů, především o městě Jablunkov. Je autorem drobných článků o lidové kultuře, které vycházely v 80. letech 20. století v Kalendarzi Śląském. K jeho větším pracím patří obrazové publikace *Jablunkov* (1999) a *Jablunkov 1939–1989* (2002), *Z dějin židovské společnosti v Jablunkově* (2004) a nejnověji *Jabłonków 1435–1939* (2010). Vzhledem k velkému zájmu veřejnosti o knihy A. Szpyrc se k nejnovější z nich vrátíme v některém z dalších čísel našeho časopisu.

Před obchodem hrnčíře Isidora Kopeckého v Jablunkově, malba na skle r. 2010, Antoni Szpyrc

Z vernisáže výstavy „Jablunkov na skle malovaný“ ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově, vlevo malíř Antoni Szpyrc a etnografka Mgr. Wiesława Branna, 1. června 2010, foto Martin Krůl

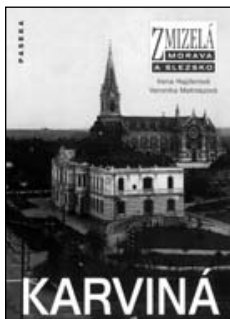

Nitrová, Anežka – Nitra, Jiří: Čtenářsko-vzdělávací spolek Palacký v Raškovicích 1909–2009. Raškovice 2009, 29 s., ISBN 978-80-254-5886-0

U příležitosti jubilea spolku Palacký v Raškovicích vydal tamější obecní úřad a Památník Raškovice brožuru mapující jeho počátky. Díky aktivitám spolku, přeměněného roku 1911 v místní odbor Matice osvěty lidové pro knížectví Těšínské, došlo k upevnění českého národního povědomí v této podhorské obci a jejím okolí. Jedním z nejvýznamnějších počínů bylo vydávání *Bezkydských Besed* v letech 1914–1918.

Hajzlerová, Irena – Matroszová, Veronika: Karviná. Praha – Litomyšl 2009, 57 s. + nestránkovaná obrazová příloha, ISBN 978-80-7432-005-7

Obrazová publikace nakladatelství Paseka z ediční řady *Zmizelá Morava a Slezsko* připomíná prostřednictvím 176 unikátních fotografií a pohlednic ze sbírek Státního okresního archivu Karviná, Muzea Těšínska a soukromých sbírek proměny i postupnou komplexní devastaci původní Karviné (dnes městská část Karviná-Doly) vlivem důsledků intenzivní hornické činnosti od druhé poloviny 19. do konce 20. století.

Baron, Roman (ed.): A jednak zostanie. W stulecie założenia gimnazjum im. Juliusza Słowackiego w Orłowej na Śląsku Cieszyńskim (1909–2009). Czeski Cieszyn 2009, 455 s., ISBN 978-80-903673-7-1

Dne 23. září 1909 se uskutečnilo slavnostní otevření polského Gimnazjum Realnego

im. Juliusza Słowackiego v Orlové. Do prvního ročníku se zapsalo 92 studentů, v pozdějších letech se počet studentů zvýšil na 329. Sborník k výročí založení dnes již neexistující orlovské polské střední školy, přináší vzpomínky na současné i bývalé učitele a studenty. Je doplněn dobovými i současnými fotografiemi.

Machej, Anna – Matuszek, Piotr: Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Cieszynie. Informator o zasobie archiwalnym. Katowice 2009, 298 s., ISBN 978-83-925863-6-4

Průvodce po archivních sbírkách těšínské pobočky katovického Státního archivu v úvodu představuje také dějiny této instituce. K 30. červnu 2009 zde bylo deponováno 367 archivních fondů a sbírek, čítajících 73 307 archivních jedno-

tek o 697 běžných metrech spisů. Zdejší fondy představují primární studnici poznání (nejen) dějin Těšínského Slezska od 14. do 20. století. Jedním z největších a nejceněnějších fondů jsou dokumenty někdejší Těšínské komory.

Schulhauser, Tadeusz: Kozubová. Kozubowa. Vendryně 2009, 147 s., ISBN 978-80-904165-4-3

Populárně laděná publikace byla vydána k 80. výročí otevření turistické chaty na hoře Kozubová. Dnes již neexistující oblíbený objekt byl vystavěn nákladem polského turistického spolku „Beskid Śląski“ v Československu

v letech 1928–1929 podle projektu česko-těšínského stavitele Eduarda Davida na katastru Milíkova. Dne 9. února 1973 chata shořela a v druhé polovině 80. let byla nahrazena rekreačně-školícím střediskem. Pozornost je věnována také osobnostem spjatým s Kozubovou, poutní kaplí sv. Anny, salašnictvím, místním názvům, partyzánskému odboji či historii nejbližších obcí Milíkov a Košariska.

Města a obce Těšínska se představují

Orlová

Město Orlová se rozprostírá v severozápadní části Těšínska a její osu tvoří široké údolí potoka Rychvaldská stružka. V údolí pod Orlovou se dodnes zachovala řada rybníků, které bývaly dříve pro tuto část Těšínska typické. První písemná zmínka o existenci Orlové pochází z roku 1223 v souvislosti s listinou vratislavského biskupa Vavřince. Osada tehdy tvořila jádro lokality zvané Sal (Sůl). Název Orlová se poprvé uvádí v roce 1227, kdy osada náležela benediktinskému klášteru v Týnci u Krakova, jemuž o rok později drždu vsi Orlová potvrdil papež Řehoř IX.

V roce 1268 vybudovali benediktini v Orlově klášter. Výsledkem jejich osidlovací aktivity byl vznik vesnic Lazy, Poruba a Doubrava. Řeholníci odpařovali vodu ze „solných studní“ v Solci a v Orlově, aby z těchto pramenů získali tehdy vzácnou sůl. V dalších staletích se tyto pokusy opakovaly. V 70. letech 17. století povolil císař Leopold I. zřídit v Orlově solivar. Výroba však brzy zanikla, protože se nevyplácela. Orlovský klášter hospodářsky silně ovlivňoval okolní region až do roku 1560, kdy byl těšínským knížetem Václavem III. Adamem sekularizován. Na počátku 70. let 16. století koupil Orlovou rod Cikánů ze Slupka, který ji vlastnil až do roku 1615. Poté připadla Bludovským z Dolních Bludovic a roku 1838 získal orlovský velkostatek rod Mattencloit. Členové rodu Mattencloit poskytli v roce 1844 Rothschildům v daném regionu právo na těžbu uhlí. Arnošt Lambrecht Bludovský vybudoval na místě kláštera v roce 1765 pozdně barokní zámek. V 19. století byl zámek klasicistně přestavěn a v 70. letech 20. století byl vlivem poddolování asanován.

V období raného novověku byla Orlová zemědělskou obcí, kde se rozvíjela řemeslná výroba, především plátenictví. Novou kapitolu ve vývoji města zahájila v roce 1817 těžba černého uhlí. Roku 1835 byl otevřen první důl a do poloviny 19. století počet dolů v Orlově i v sousedních Lazech a Porubě rychle narůstal. Největšími důlními podnikateli byli Rothschildové a Guttmanové. Pro další rozvoj mělo klíčový význam napojení na železnici z Bohumína do Žiliny, jejíž původní trasa vedla z Bohumína údolím Rychvaldské stružky přes Rychvald, Orlovou a původní Karvinou (dnes Karviná 2-Doly) do Louk nad Olší a Těšína. Rostl také počet obytných domů, především hornických kolonií.

Průmyslový rozvoj s sebou přinesl i společenský a kulturní rozmach. V roce 1909 zde bylo založeno české a polské gymnázium. Od roku 1908 byla Orlová městysem a v roce 1922 povýšila na město. Skutečně městský charakter mělo však jen náměstí. Od roku 1909 měla Orlová tramvajové spojení s Ostravou a později i s dalšími městy Ostravsko-karvinského revíru. S dočasným poklesem prosperity ve 20. a 30. letech 20. století souvisely i projevy sociálního neklidu a stávek. V roce 1925 při jedné ze stávek došlo ke střelbě, která si vyžádala čtyři oběti. V roce 1928 byl na hřbitově v Orlově vybudován pomník padlým legionářům z období československo-polského sporu o Těšínsko, o deset let později byl poničen při polském záboru, po skončení druhé světové války došlo k jeho částečnému obnovení.

Po Mnichovské smlouvě bylo postoupeno území Orlové na jeden rok Polsku, a poté se stalo součástí Německé říše. V roce 1946 došlo k integraci okolních obcí – Lazů a Poruby. V 50. letech 20. století se již začaly negativně projevovat důsledky poddolování, zvláště v částech Orlová a Lazy, to mělo mimo jiné za následek demolice domů a pokles počtu obyvatel. Na základě těchto škod se po připojení obce Horní Lutyně v roce 1960 začala realizovat výstavba rozsáhlého sídliště na tomto území, která byla zahájena roku 1963.

Dnešní Orlovou tvoří Poruba, Lutyně (dříve Horní Lutyně) a Lazy. Původní Orlová z větší části zanikla, ale ještě více byly postiženy Lazy. Z historického jádra města zůstal zachován mohutný dvouvěžový novogotický kostel Narození Panny Marie s monumentálním schodištěm a čtyřmi sochami, vybudovaný v roce 1905 na místě kostela z 15. století, a budova radnice z roku 1928. Hezké místo k odpočinku nabízí zrekonstruovaný zámecký park v blízkosti náměstí. Již od roku 1966 slouží občanům Orlové a okolí letní kino, které se nachází nedaleko nového centra města v areálu lesoparku. Každoročně se zde konají zábavní akce jako jsou Dny města Orlové, Den dětí, Hornické slavnosti a další. Dům kultury vybudovaný v roce 1971 slouží široké orlovské veřejnosti v kulturní, společenské a vzdělávací oblasti. Ve městě má zázemí nespočet sportovních klubů. V orlovském Domě dětí a mládeže se nachází Výstavní síň Muzea Těšínska.

Městská knihovna a Informační centrum, r. 2008

Zámek, později nemocnice, r. 1910

Farní kostel Narození Panny Marie, r. 2010

Pohled na centrum s původním farním kostelem a zámek (uprostřed), r. 1900

Adresa: Městský úřad Orlová, Osvozená 796, 735 14 Orlová-Lutyně, telefon: +420 596 581 111, e-mail: urad@muor.cz, posta@muor.cz, <http://www.mesto-orlova.cz> • Starosta města: MUDr. Jiří Michalík • Počet členů zastupitelstva: 35 (ČSSD – 9 mandátů; KSČM – 8; ODS – 7; SNK ED – 4; LB – 3; HZPO – 2; NEZ – 2) • Počet obyvatel k 30. 4. 2010: 32 544 obyvatel, z toho 16 390 žen a 16 154 mužů • Rozloha: 2 467 ha

